

2025

Jahkediédáhus

Pasient- og brukarombudet

Vihtta suorggi maiguin mii leat erenoamáš fuolas

Váidinvuogádat dagaha ahte lea beare váttis muitalit

Dieđuid movt galggat váidit, ja gii galgá oažžut váidaga, lea beare váttis gávdnat pasieanttaide, geavahedjjiide ja oapmahaččaide. Dávjá eai sádde suohkanbiehttalemiid stáhtahálddašeaddjái, ja stáhtahálddašeaddjis sáhtta leat nu guhkes áššemeannudeapmi ahte váidinvuoigatvuohta massá mearkkašumi ja funkšuvnna. Váidagat sáddejuvvojit suohkana ja stáhtahálddašeaddji gaskkas mángga vuorus, ja váibada sin geaidda guoská. Pasieanttat, geavaheaddjit ja oapmahaččat ballagohtet váidit, ballu lea negatiivvalaš váikkuhusat ja heajut fáraldagat jus attát dieđu ruovttoluotta.

Bálvalusat eai leat oktii čadnon.

Pasieanttat ja geavaheaddjit geat leat sorjavaš dearvvašvuodaveahkis sihke suohkanis ja spesialistadearvvašvuodabálvalusas muitalit ahte don dávjá fertet leat iežat koordináhtor, ja ahte don ieš fertet sihkarastit ahte dearvvašvuodabálvalusas leat ođasmahtton dieđut vai oaččut dohkálaš dearvvašvuodabálvalusaid. Sii vásihit jámma rihkkumiid ja bisánemiid dearvvašvuodabálvalusas go váilot dieđut, resurssat ja searngasajit. Pasieanttat risikerejit ahte eai oaččo veahki jus sin atnet menddo dearvvasin spesialistadearvvašvuodabálvalussii ja menddo buohccin suohkana dearvvašvuodabálvalussii.

Pasieanttat ja geavaheaddjit fertejit heivehit bálvalusaide, dan sadjái go nuppe láhkái

Mánnga pasieantta ja geavaheaddji dadjet ahte sii váillahit dieđuid molssaeavttuid birra, dahje vejolašvuoda birra válljet molssaeavttut, go dat duodaid gávdnojit. Sii vásihit váilevaš geavaheaddjioassálastima go bággejuvvot standardiserejuvvon dikšunfálaldagaide, dahje oaččut standárdiserejuvvon biehttalemiid – almmá ahte váldet vuhtii oktagaslaš dárbbuid ja dili.

Oapmahaččat váldet buot liigevuoruid

Oapmahaččat fertejit eaktodáhtolaččat váldit badjelasaset bargguid mat duohtavuodas leat bálvalusa ovddasvástáduš. Go suohkan ii bargga dan, de massát dárbbaslaš bálvalusaid jus oapmahaččat eai bargga daid. Mánggas geain leat gáibideaddji fuolahusbarggut ožžot biehttaleami helpemii, dahje helpenmearráduš almmá ahte fáraldat duodaid addojuvvo. Noađdi lea muhtumin nu stuoressa ahte oapmahaččat ieža šaddet pasieantan.

Dollet áigemeeriid, muhto čihket duohta vuordináigi

ahte áigemeeriid spesialistadearvvašvuodabálvalusas dollojuvvo, ii mearkkaš automáhtalaččat ahte pasieanttat leat ožžon veahki iežaset dearvvašvuodaváttuide. Pasieanttat fertejit ain vuordit jahkeviissaid oažžut divššu maid leat ožžon. Mánggas eai maid oaččo dieđuge ahte sáhttet válljet eará dikšunbáikki. Ja sii geat geahččalit lonuhit, riskerejit ahte šaddat mañemussii ráiddus jus ođđa ásašus biehttala sin ohcama go sii fertejit vuoruhit iežaset pasieanttaid iežaset ovdasvástádussuorggis.

Sisdoallu

Álgu	6
Min birra	8
Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji bajit dási statistihkka 2025.....	10
Nu váttis Váidinvuogádat ahte don vuollánat?	12
Standardiseren manná ovddabeallái oktagaslaš dárbbuid	13
li beasa searvat mearrideapmái	13
Oapmahaččat leat resursa maid ii galgga badjelgeahččat	14
Váikkuhusat das ahte dearvvašvuodabálvalusat eai leat oktiičadnojuvvon	15
Sámi pasieanttat ja geavaheaddjit	17
Min vásáhusat gielddaid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaiguin 2025:s...	18
Fástadoavttir	20
Beassan fástadoavtterbálvalussii	20
Oažžut fástadoavtterbálvalusaid	20
Go fástadoavtterbálvalus ii doaimma	21
Buhcciidruovttut, oanehisáiggi sadji ja dearvvašvuodabálvalusat ruovttus	21
Bálvalusaid olamuttolašvuolta	22
Vuostáiváldit bálvalusaid	23
o bálvalusat eai doaimma	25
Helpen	25
Geavaheaddjistivrejuvvon persovnnalaš veahkki (BPA)	27
Beassan GSV-ortnegii	27
GSV-ortnega geavaheapmi	28
Go GSV-ortnet ii doaimma	29
Doarjjaolmmoš	29

Bálvalusaid oažžun.....	29
Go doarjjaolmmoš ii doaimma.....	30
Min vásáhusat fylkkagielddalaš bátne dearvvašvuodabálvalusain 2025:s	32
lešguđetlágan olamuttolašvuolta bátne dearvvašvuodaveahkkái.....	32
Eahpečielga váidinvuogádat	33
Min vásáhusat spesialistadearvvašvuodabálvalusain 2025:s	34
Vuordin ja biehttaleapmi spesialistadearvvašvuodabálvalusas	36
Ovddasvástádus manŋel biehttaleami	37
Dikšunfálaldat jávká almmá ahte son geasa	
guoská čuovvoluvvo	39
Hástalusat pasieanttaide geat ožžot divššu	
spesialistadearvvašvuodabálvalusas	39
In oaččo dárbašlaš dieđuid	40
Deataleamos áššit ja buoridanbargu 2025:s	42
Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji riikkalávddiin	42
Almmolaččat nammaduvvon lávdegottit	43
Pasieanta- ja geavaheaddji-dáittardeaddji medias.....	44
Pobo 2.0	44

Álgu

Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain ledje stuorra, bistilis hástalusat 2025:s. Gelbbolaš dearvvašvuodabargiid váilun lei hástalusain sihke spesialistadearvvašvuodabálvalusas ja suohkaniin. Dearvvašvuodaveahki vuordináiggjit ledje hástalusain. Vuogit movt unnidit vuordináiggjit vuostáiváldojuvvojedje eahpádusain. Seamma guoskkai dasa čájehit go bohtosat duodaid unnon vuordináiggjit.

Norga ii olat mihttomeari go guoská dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide. Pasieantaid ja geavaheaddjiid olahanláhki dearvvašvuodabálvalusaid lea sorjavaš ássanbáikkis, ja sihke iežaset ja oapmahaččaid gelbbolašvuodas ja ángiruššamis. Erohusat eai guoskka dušše dasa guđe suohkanis orut, muhto maiddái guđe guovllus ja riikkaoasis.

Ekonomalaš rámmat eai nagot čuovvut dárbbuid. Vaikko ruhtadilli ii galgga leat mearridit dohkálaš dearvvašvuodabálvalusaid, šaddá váttisin fállat dárbbalaš bálvalusaid go váilot bargit ja searjgat.

Mánngga osiin dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas ii leat leamaš doarvái gearggusvuotta duodalaš dilálašvuodain. Bargofámuid váilun dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas šaddá erenoamáš hástaleaddjin go deaividit lassáneaddji dárbbuiguin, buozanvuodajávkkamiin ja heah-

tedáhpáhusaiguin. Bávččasklinihkaid heaittiheapmi ja bávččasdikšuma unnideapmi almmá eará plána haga, váikkuha garrasit kronalaš bávččas-pasieanttaide. Oapmahaččat fertejit buhtadit bálvalusaid váilevašvuodaid, erenoamážit vuoras olbmuid fuolahusas. Heajos dálkkiid áigge leat ássit mánngga suohkanis báhcán áibbas fáhkkaš dearvvašvuodabálvalusaid haga danin go ii gávdno doavttir báikkis ja doalvun heahhteguovddázii ja buohccevissui lea veadjemeahtun. 2025 čavčča ii beassan DIPS juornálavuogá-dahkii gosii guovtti diibmui stuorra osiin riikkas, ja Helseplattformen lea mánngii ožžon moaitámušaid meattáhusaid ja doaimmahisvuoda geažil. Mánngga dálkasa lea leamaš váttis fidnet 2025:s. Leat leamaš váttisvuodas antibiohtaid lágidemiin, ja insuliidnavátni máilmmiviidosasaččat lea lassáneaddji váttisvuotta.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji jahkediedáhus ii leat jurddašuvvon leat Norgga dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid stáhtusraporta. Eatnasat ožžot bálvalusaid maiguin leat duhtavaččat, ja sii geat leat duhtavaččat váldet hárve minguin oktavuoda. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjai váldet dávjimusat oktavuoda olbmot geat vásihit váilevaš bálvalusaid váikkuhusaid, heajos ovttasdoaimbama, ahte diedut eai leat olámuttos, ja moive ja

moalkás dearvvašvuoda- ja fuolahus-suorggi.

Dán jahkediedáhusa ulbmilin lea čalm-mustahttit vásáhusaid, hástalusaid ja buoridanvejolašvuodaid – ii moaitit ovttaskas olbmuid dahje ovttaskas bálvalusaid, muhto leat mielde dahkat dearvvašvuodalágádusa eanet dorvovlažžan, vuoiggalažžan ja olahttin buohkaide.

Stuorra giitu buohkaide geat juogadedje iežaset vásáhusaid minguin vássán jagi. Sin jienaid haga eai livčče deatalaš boasttuvuodas goassege fuomášuvvon, ja dárbbalaš rievdadusat goassege ollašuttun.

Jan Morten Berntsen
Administrativ leder

Jannicke Bruvik
Nasjonalt koordinerende pasient- og brukerombud

Min birra

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji ulbmilin lea fuolahit pasieanttaid ja geavaheddjiid dárbbuid, beroštumiid ja riektesihkarvuoda, ja leat mielde buorideamen dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid kvalitehta. Pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuodaláhka addá láidestusaid mat pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji barggut leat.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji bargosuorgái gullet stáhta spesialistadearvvašvuodabálvalusat, fylkka bátne dearvvašvuodabálvalusat ja suohkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat.

Fálaldat lea nuvttá, ja mii ánggiruššat leat olámuttus sidjiide geat dárbbasit veahki, ja geahččalit čoavdit áššiid nu vuollegis dásis go vejolaš, áinnas njuolga ságastallamiin bálvalusbáikkii- guin.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis ii leat mearridanváldi. Mii leat sorjjasmeahttun orgána, ja etáhta mii lea čadnon Dearvvašvuodadirektoráhtii mii oazžu fápmudusaid jahkásaš mihttomearre- ja juolludusreivve bokte. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis lea earret eará iežas doaimmahusstrategiija, doaimmahatplána, gulahallanstrategiija ja siskáldas bearráigeahčču doaimmahusa sorjjasmeahttun oasis.

Hálddahuslaš jodiheaddjis lea bajimus ovddasvástádus Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji doaimmahatjodiheamis, ruhtadilis ja bargiin. Hálddahuslaš jodiheaddjis lea ovddasvástádus čadáhít doaimmaid Stuorradikki mearrádusaid ja eavttuid mielde, mearridit mihttomeriid ja boadusgáibádusaid, ja vuoruhit jahkásaš ja mánggajahkásaš perspektiivvas.

Nationála koordinerejeaddji pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea nationála sáhkaovddasteaddji, diediheaddji, ja sutnje lea fápmuduvvon fágalaš ovddasvástádus gulahallamis, oktasaš bálvaluskatalogas, geavaheaddjirádis, ja áittardeaddjifágalaš njuolggadusain, prosedyrain ja bagadusain.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis leat kantuvrrat Hámmerfesttas, Romssas, Bodejjus, Troandimis, Kristiansunddas, Førdes, Bergenis, Stavangeris, Kristiansandas, Skienis, Tønsbergas, Drammenis, Hamaris, Mossas ja Oslos. 2025:s ledje mis 63,2 fásta ja 5 gaskaboddosaš jahkedoaimma.

Oslo gielda čadaha barggu stáhta ovddas Oslos ja Akershusas, gos leat sullii 23 bargi geat barget sihke stáhtalaš mandáhtain ja sierra suohkanlaš mandáhtain.

Buot báikkálaš kantuvrraid jodiha báikkálaš pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji. Juohke kantuvrras leat 2-8 bargi (earret Oslos). Báikkálaš kantuvrrat leat sorjjasmeahttumat earŋkiláššiin. Lea báikkálaš áittardeaddji gii mearrida galgetgo áššit meannuduvvot, ovttaskas áššiid bohtosa ja goas ášši galgá loahpahuvvot. Báikkálaš áittardeaddjis lea ovddasvástádus das mii galgá gaskustuvvot báikkálaš áššiin báikkálaš aktevrraide, ovdamearkka dihte bálvalusbáikkiide ja báikkálaš mediaide.

Buot báikkálaš barggut galget čadáhuvvot báikkálaš bušeahtaid siskkobealde ja daid fágalaš rámmaid siskkobealde maid riikkadássi mearrida. Báikkálaš pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjit raporterejit hálddahusjodiheaddjái.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji geavaheaddjirádis lea rádddeaddi rolla, ja buktá oaiviliid áššiin mat gusket min bálvalusfálaldahkii. 2025:s ledje min geavaheaddjirádis: Nasreen Begum Marie Dahlskjær, Marianne Clementine Håheim, Samina Tagge, Nina Bakkefjord, Alva Aspmo ja Kjellaug Edland.

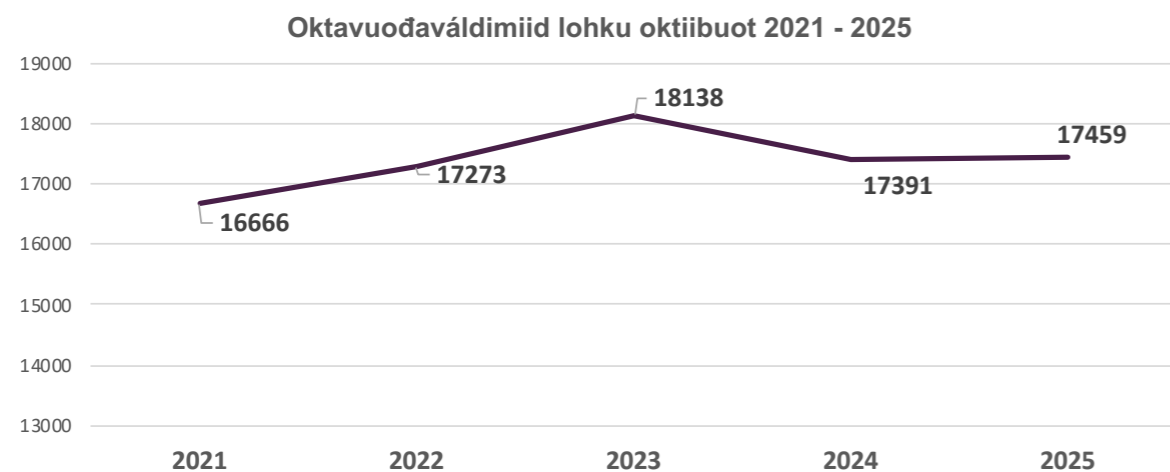
Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis leat bargit nationála funkšuvnnain gulahallama, kvalitehta ja hálddašeami siskkobealde, lassin mángga fága- ja resursajoavvkuide olles organisašuvnna rastá.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea mielde Ung.no neahttasiid-

du vástidanjoavkkus . 2025:s vástideimet 177 gažaldaga anonyma nuorain. Mii leat ožžon hui ollu rámi nuoraidjoavkkus, geat muitalit ahte min vástádusat leat ávkkálaččat.

Mannan jagi leat mii ovttasbargan doaimmahit 16 nationála gulaskudama, ja mángga báikkálačča. Mii leat searvan nationála, regionála ja báikkálaš konferánssaide, ja leat leamaš ollu čoahkkimat gieldda jodiheaddjiiguin, dearvvašvuodasearvevuodaiguin, geavaheaddjirádiiguin, pasieantaserveiguin, buohcceviessostivrraiguin, buohcceviessojodiheaddjiiguin, studenttaiguin, dearvvašvuodabargiiguin, fágaserveiguin, bearráigeahččoeiseválddiiguin, mediain ja politihkkáriiguin. Doppe mii leat juogadan iežamet vásáhusaid ja čujuhan mii doaimma ja mii ii doaimma otná dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas. Mii leat veahkehan ovttaskas klieanttaid ja bargan prinsihpalaš áššiiguin (vuogádatáššiiguin) gos mii cuiggodit boasttuvuodaid, eahpevuoiggalašvuodaid ja váilevaš dásseárvui dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas, ja ulbmilin lea leat mielde buorideame kvalitehta. Min bargu lea váikkuhan dasa ahte buohcceviessuid, suohkaniid ja ovttaskas ásašusaid mállet, rutiinnat ja áššemeannudanmetodihkka lea rievdaduvvon, mii bohtá boahhte áiggi pasieanttaide ja geavaheddjiide buorin.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáit- tardeaddji bajit dási statistihkka 2025

N=Áššiid lohku

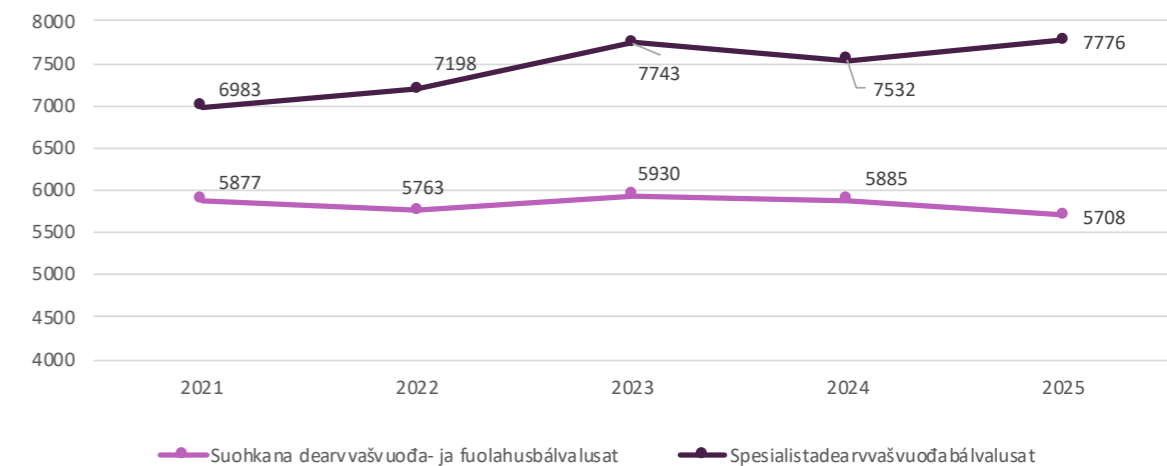
Mii oaččuimet 7.776 ášši mat guske spesialistadearvvašvuodabálvalussii, 5.708 ášši mat guske suohkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalussii, ja 119 ášši mat guske almmolaš bátne doavttirbálvalusaide.

Leat eanemus jearaldagat mat gusket spesialistadearvvašvuodabálvalussii, maid mii oaidnit leat veaháš lassánan maŋemus viđa jagis. Jearaldagat gieldda dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa birra leat veaháš njiedjan maŋemus golmma jagis.

Mis leat maid 3042 ášši mat eai leat biddjon bálvalusdássái. Dát leat jearaldagat mat leat eanet oppalaččat, nugo gažaldagat vuogitvuodaid birra, ja movt galgá addit dieđu maŋás dahje váidit bálvalussii.

1341 jearaldaga ledje min mandáhta olggobealde ja čujuhuvvojedje eará ásausaide.

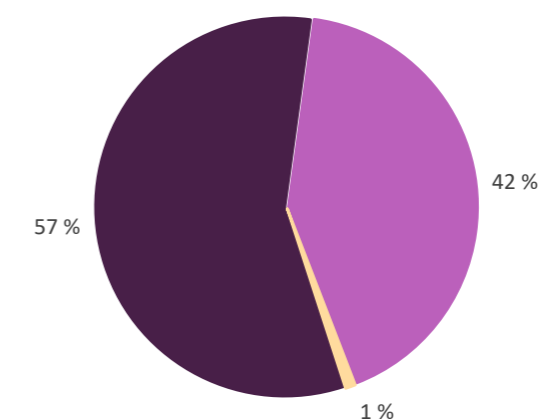
Áššiid ovdáneapmi mat gusket spesialistadearvvašvuodabálvalussii ja suohkana dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalussii 2021-2025

N=Áššiid lohku

Bálvalusbáikái registrerejuvnon áššiid juohkáseapmi lea 57 % spesialistadearvvašvuodabálvalussii, 42 % suohkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalussii ja almmolaš 1 % bátne doavttirbálvalussii .

Áššiid juohkáseapmi spesialistadearvvašvuodabálvalusaid, suohkana dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid ja almmolaš bátne doavttirbálvalusaid gaskkas 2025

■ Spesialistadearvvašvuodabálvalusat ■ Suohkana dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat ■ Almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalusat

N=Áššiid lohku

Nu váttis Váidinvuogádat ahte don vuollánat?

- váidimat, vuoigatvuodát ja áššemeannudeapmi

Pasieanta- ja geavaheddjiidáittar-deaddji vásáhusat čájehit ahte ollu pasieanttat ja geavaheaddjit vásihit váidda- ja bearráigeahččanvuogáda-ga váttisin ipmirdit ja geavahit. Šielbmá váidit lea allat, erenoamážit stáhtaháldašeaddjái, ja proseassat vásihuvvojit sihke váttisin ja áddjájain. Guhkes áššemeannudanáiggjit sáhttet dagahit ahte váidda massá mearkkašumi sutnje geasa guoská, mii fas mielddisbukta unnit luohttámuša ahte váiddaortnet doaibmá nu go galggašii.

Mánnga suohkana rihkkot hálddašanlágga go meannudit váidagiid. Muhtumat addet váilevaš vuodustusaidda, ja muhtumat eai sádde ášši viidáseappot rievttis váiddaásahussii. Pasieanttat ja geavaheaddjit fertejit sáhttit vuordit vuorddehahttivuoda, rievttis meannudeami ja váidinvejolašvuoda. Dan haga hedjona sin riektesihkarvuoh-ta.

Vaikko pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuodát leat čielgasit vuodduuvvon njuolggadusaide, de min vásáhusat čájehit ahte daid lea hástaleaddji hálddašit čadaheamis. Dávjá ii ávkkut váidit váilevaš dearvvašvuodavea-hki dahje vuoigatvuodaid rihkkumiid,

erenoamážit go dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat čielgejit dan váilevaš resurssaiguin dahje ahte fertejit vuoruhit eará surggiid gielddas. Mánngas vásihit ahte vuoigatvuodát buorre muddui gávdnojit báhpis, muhto eai doaimma go deaivida bálvalusaiguin.

Ollu áššin mis lea dohkálašvuodagáibáduš deatlaš, muhto pasieanttaide ja geavaheddjiide sáhtta dat leat váttis ipmirdit ja oázžut geahččaluvvot. Árvvoštallamiid vuodduš lea dávjá fágalaš árvvoštus, ja bearráigeahččaneiseváldit konkluderejit hárve ahte lea rihkkun. Váikkuhus lea ahte sii geat váidet eai dovdda iežaset jáhkkojuvvon ja dohkkehuvvon.

Mii vásihit maid ahte pasieanttat, geavaheaddjit ja oapmahaččat healbadit váidima, erenoamážit go guoská suohkanlaš dearvvašvuodabálvalusaide ja psyhkalaš dearvvašvuodafuolahussii. Mánngasat riekidit váidit daningo ballet ahte sii orrot gáibidahkes dahje ahte ožžot heajut čuovvoleami maŋŋil. Go pasieanta, geavaheaddji dahje oapmahaš lea sorjavaš bistilis bálvalusain, de šaddá erenoamáš váttis váidit dahje diedihit ahte dárbbasat juoidá eará go dan maid oáččut. Sorja-

vašvuoh-ta bálvalusaide dagaha ahte it duostta diedihit ahte ii doaimma dahje boasttuvuodaid, ja dalle šaddet váttisvuodát unnit oidnosii ja váddáseabbon njulget.

Váilevaš diedut ja eahpečielga proseassat váddudit váiddameannudeami vel eanet. Pasieanttat, geavaheaddjit ja oapmahaččat eai álo oáččo doarvá buori bagadallama dan birra movt don sáhtát váidit, mat vuoi-

gatvuodaid dus leat áššeosálažžan áššis, dahje mii dáhpáhuvá maŋŋil. Dávjá lea unnán diehtujuohkin ja odasmahttimat go proseassa lea jodus. Go ortnet lea nu biedgguid, ja pasieanttat ieža fertejit čuovvolit mánnga ceahki váiddameannudeamis, de sii masset oppalašgova ja kontrollavásihusa. Boadus lea ahte mánngasii báhcá dovdu ahte leat fámoheamit go deaividit vuogádagain.

Standardiseren manná ovdda-beallái oktagaslaš dárbbuid

Mánngii mii oahppat ahte standardiserejuvvon rutiinnat ja divššut stivrejit čadaheami nu garrasit ahte lea unnán sadi oktagaslaš heiveheapmái ja duohta searvamii.

Pasieanttat ja geavaheaddjit muitalit earret eará ahte:

- Standardiserejuvvon čadaheamit eai deaivva sin dárbbuid
- Diagnosat ja skovit šaddet deata-

leabbon go movt sis dilli duodai lea.

- Bálvalusain váilu fleksibilitehta go lea seahkalas ja mánnggabealat eallindilálašvuoh-ta.

Dát dahká pasieanttaid eambbo bálvalusaidda passiiva vuostáiváldin go aktiiva oassálastin iežaset čuovvoleapmái. Dat vásihuvvo dego ahte eai oainne, guldal dahje ipmir su.

Ii beasa searvat mearrideapmái

Pasieanttaid ja geavaheddjiid ruovttoluottadieđut čájehit ahte searvanvuogavuohta ii álo čuvvojuvvo čadaheamis. Pasieanttat, geavaheaddjit ja oapmahaččat vásihit ahte

sii eai váldojuvvo mielde árvvoštallamiidda ja mearrádušsain main lea stuorra mearkkašupmi sin eallimii ja dearvvašvuhtii.

Mihtilmas vásáhusat mat mis leat, lea ahte bálvalusfálaldagat mearriduvvojit ságastalakeahhtá pasieanttain, geavaheddjiin dahje oapmahaččaiguin. Bálvalusat rievdaduvvojit dahje unniduvvojit almmá ovdagiihtii diediheami dahje searvanvejolašvuoda haga. Medisiinnalaš válljemat dahkkojuvvojit muhtumin almmá buori čilgehusa dahje duohta digaštallama haga, ja

oapmahaččaid máhttu deattuhuvvo unnán vel dallege go sis lea stuorra fuolahusovddasvástáduš.

Dát guoská erenoamážit hearckes joavkkuide, nu go mánáide, olbmuide geain leat kognitiiva hástalusat, psyhkalaš váttut ja vuoras olbmuide geain lea stuorra veahkkedárbu.

Oapmahaččat leat resursa maid ii galgga badjelgeahččat

Norgga Oapmahašfuolahus dahká barggu mii vástida 136 000 jahkedoaimma. Sii veahkehit bargguiguin mat muđui gulaše dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide, ja sin ángjiruššama haga livčče bálvalusain stuorra váttisvuodat doaibmat. Oapmahaččat leat mávssolaš ovttasdoaibmit, ja sis lea dávjá deatálaš máhttu ovttaskas pasieantta ja geavaheaddji birra mii dearvvašvuodabálvalusas ii leat.

Oapmahaččat leat joavku mas lea sihke fákta ja duogábealfákta olles jándora. Dat leat olámuttos go bálvalus diediha viibama dahje jus eará sivaidd geažil váilot resurssat. Sii doibmet vuoddjin, dulkan, veahkin, koordináhtorin, viessoveahkin, gulahallanráddeadain, dearvvašvuodabargin, IT-doarjjan ja sihkarvuodajoavkun. Bargu dahkkojuvvo eanas eaktodáhtolaččat, ja iige dárbbas leat sávvojuvvo.

Go sirdimat bálvalusbáikkiid ja bálvalusdásiid gaskkas eai doaimma nugo galget, de ii lassán deattu dušše pasientii ja geavaheaddji, muhto maiddái oapmahaččaide. Go helpenmearráduš biehttaluvvo, dahje miedihuvvo – muhto liikká ii addojuvvo, de leat oapmahaččat geat fertejit guoddit noadi. Go don it šat oro dorvvolaččat ruovttus, de soitet oapmahaččat báhcit ovddasvástádušain. Jus oapmahaččaid noadđi šaddá beare stuoress, dahje bistá beare guhká, de sáhttet oapmahaččat maiddái šaddat pasieantan. Dat ii leat ávkin oktiige.

Jus don, jodiheaddjin, háliidat doalahit erenoamáš deatálaš bargiid bargosajis, de lea buorre ráva čájehit ahte oainnát sin. Sidjiide addojuvvo luohttámuš ja vuorddehahttivuohta, ja geahččaluvvo unnidit dárbbasmeahttun nodiid. Bargiid vásáhusaid geavahuvvojit

bálvalusa ovddideamis, ja bargobiras váldojuvvo duodas nu ahte eai fámoheava oalát.

Dáinna lágiin doalahat deatálaš olbmuid. Oapmahaččaid máhttu, ovddasvástáduš ja bargonoadi ferte maiddái dohkkehuvvot ja šaddat vel eambo oidnosii buot osiin dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain. Sin diedihemiid dohkketmeahttun dilliid birra ferte váldit hirbmat duodas, seamma láhkái go bargi diediha.

Oapmahaččain lea guovddáš rolla oktilisvuoda ja jottkolašvuoda hábmemis bálvalusain. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaidná ahte:

- Oapmahaččat doibmet dávjá diehttojuohkin ja koordináhtorin
- Mánngas vásihit ahte fertejit buhttet váilevašvuodaid bálvalusas.
- Oapmahaččat váillahit árra ja

čielga fáttmasteami, erenoamážit bálvalusfálaldagaid rievdadeami árvvoštallamiid ja medisiinnalaš mearrádušaid oktavuodas.

Go gulahallan doaibmá ja oapmahaččat besset leat mielde, de buvttiha dat oadjebasvuoda ja buoret čadaheami pasientii. Muhto go vuordámušat oapmahaččaide leat eahpečielgasat, dahje go ovddasvástáduš sirdojuvvo, de šaddet váttisvuodat ja vuostálasvuodat. Oapmahaččat váldet minguin oktavuoda ja muitalit dilálašvuodaid gos pasieanttat vurdet veahki guhká. Sii muitalit vuoddoarbuid birra mat eai áimmahuššojuvvo dohkálaččat, ja ahte bargit lonuhuvvojit dávjá mii dagaha váttisin fállat ollislaš čuovvoleami. Dábálaš hástalus lea váilevaš diehttojuohkin ja unnán struktuvra bargiid ja oapmahaččaid ságastallamis.

Váikkuhusat das ahte dearvvašvuodabálvalusat eai leat oktiičadnojuvvo

Oktiičadnojuvvo dearvvašvuoda- bálvalus mearkkaša ahte pasieanttat ja geavaheaddjit vásihit ahte dearvvašvuodabálvalusat leat koordinerejuvvo, ollislaččat ja almmá dárbbasmeahttun botkema haga – beroškeahhtá makkár dásis dahje aktevratt

leat mielde.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásáhusat čájehit ahte muhtumat báhcet oalát bálvalusaid haga daningo dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat leat juhkkajuovvo ja organiserejuvvo iešguđet dásiide,

mas juohke dássi árvvoštallá dárbbuid dušše iežas ovddasvástádussuorggi siskkobealde. Go bálvalusat eai árvvoštala pasieanttaid ja geavaheaddjiid oppalaš dárbbuid ollislaččat dásiid rastá, de boatkana čadaheapmi. Biehttalit almmá vuoduškeahtá manin, ja almmá rabasvuoda haga dan birra mii vuoruhuvvo, dagaha hástalusa sihke riektesihkarvuhtii ja dásseárvosaš fállaldahkii. Váikkuhusat eai oidno vuogádatdásis, muhto ovttaskas pasieantta dovdá dan čielgasit. Olbmot geain leat seahkálás ja guhkesáigásaš dárbbut, ja maiddá olbmot geain eai leat oapmahaččat geat sáhttet buhtadit váilevaš bálvalusaid, gillájit garrasit.

Diehtujuohkin ferte doaibmat. Pasieanttat ja geavaheaddjit geaid sirddašit gaskal ruovttu, institušuvnna, fástadoaktára, iešguđet suohkanlaš bálvalusaid ja iešguđetge bálvalusbáikkiid spesialistadearvvašvuodabálvalusas – risikerejit ahte deatalaš dieđut eai joavdda ovddasvástideaddji bargiide. Mii gullat historjjáid ahte dieđut dálkkasrievdadusaid birra mat eai joavdda nuppi lađdasii dikšungollosis, ja ahte deatalaš čuovvoleapmi ii čadahuvvo daningo dikšunbáiki ii dieđe dárbbu birra.

Iskkadeamit ja divššut manjonit daningo áigeguovdilis eai leat olámuttos. Ollislaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus – duohtavuodas – gáibida ahte buot instánsat mat leat searvvis pasieantta dearvvašvuodadilis, leat vásttolaččat ja váldet ovddasvástádusa, ja laktojuvvojit.

Otná iešguđetge ruhtadanortnegat leat vuostálaga buriid čovdosiiguin ja áigumušaiiguin. Prošeavttat “En vei inn” Vestfoldas, Eldre i Agder ja Integrerte helsetjenester for barn og gung i Nordfjorda og Førdes leat buot Prošeakta X prošeavttat mat ruhtaduvvojit stáhtalaš rudaid, regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid ja suohkaniid doarjagiid ovtasteami bokte. Jus prošeavttat galget joatkašuvvat mannel prošeaktaáigodagaid ja lihkostuvvat dábálaš doaimmas, de ferte ruhtadeapmi organiserejuvvot eará láhkai go dálá guovttejugot vugiin.

Dihtorvuogádagat mat eai huma gaskaneaset, seammás go dearvvašvuodaveahki ferte addit seamma pasientii mánga iešguđetge báikkis, dávjá oanehis áiggi gaskkain, hedjonahtá pasieantasihkarvuoda. Digitála čovdosiid johtilis ovdáneapmi buvttiha ankke optimismma.

Sámi pasieanttat ja geavaheaddjit

Čoahkkimiid olis suohkaniiguin, ja spesialistadearvvašvuodabálvalusain ja searvama bokte iešguđet konferánsaide leat mii fuomášán mánga hástalusa mat erenoamážit čuhcet sámi álbmoga deaivvadeapmái dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaiguin.

Váttisvuohka dulkkaid oažžut leat dat mii dávjjimusat čalmmustahtto, ja lea sáhka sihke oažžumis ja kvalitehtas. Lea earenoamáš váttis oažžut julev- ja lullisámegiela dulka. Fástadoaktáriin geat čujuhit pasieanttaid viidáseappot váilu dávjá dieđut goas galgá dingot dulka, ja ollu pasieanttat muitalit ahte lea alla šielbmá ieš bivdit dulka – erenoamážit olggobealde Finnmárku. Suohkaniin muitalit mánggas ahte leat hui unnán dulkkaid oažžumis.

Mii gullat maiddá ahte olu sámi pasieanttat ádjánit guhkit ovdal go ohcet dearvvašvuodaveahki. Go vuos váldet oktavuoda, de deaividit muhtumin bálvalusbáikkiid main lea unnán kulturgelbbolašvuohka. Dat dagaha ahte pasieanttat fertejit geavahit ollu áiggi čilget iežaset kultuvrra ja identitehta go deaivvadit dearvvašvuodabargiiguin, dan sadjái go fuomášumi bidjat dávdi ja sivvi manin sii ohcet dearvvašvuodaveahki.

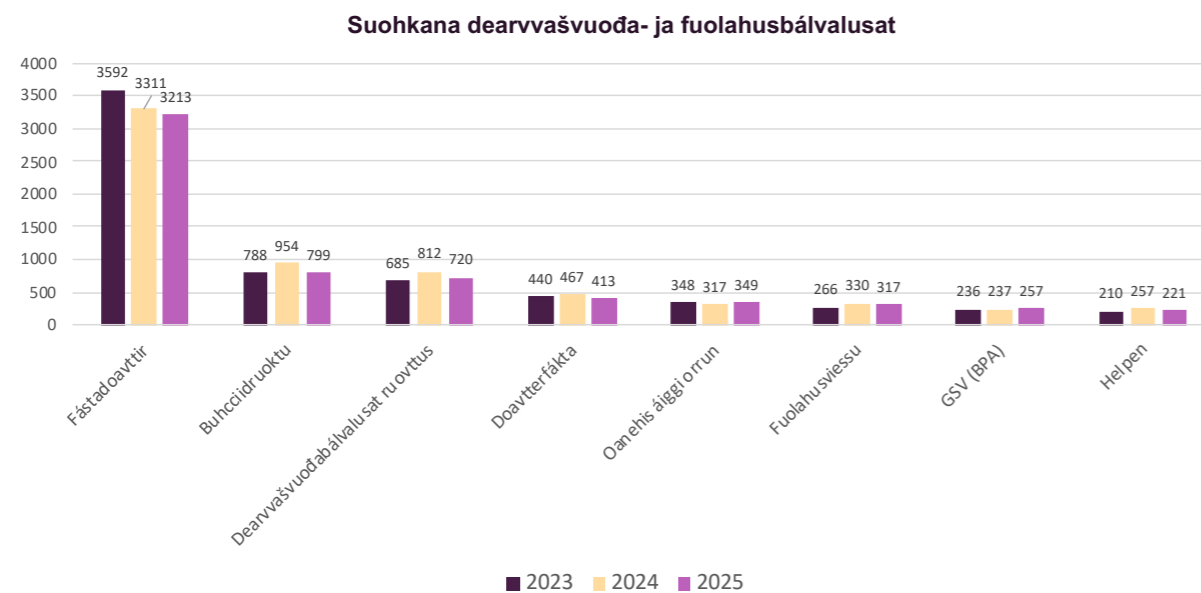
Dasa lassin diehtit mii ahte váilot sámi dearvvašvuodabargit, ja ahte lea hás-

taleaddji sihke rekruteret ja dásset dan gelbbolašvuoda mii gávdno. Pasieantta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaivvildat ahte lea deatalaš oažžut sámi dearvvašvuodabargiid sihkarastin dihte ahte sámi pasieanttat ja geavaheaddjit deaivvadit dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid main lea dárbbalaš giella- ja kulturipmárdus. Sámi dearvvašvuodabargit sáhttet dagahit ahte kulturoadjebasvuohka lassána, gulahallan buorrána ja dulkkadárbu unnu, mat ain leat vátna resursa mángga oasis riikkas. Dát láhčá eanet dásseárvosaš bálvalusaid ja nanne sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ollašuttima eamiálbmogin.

Min vásáhusat gielddaid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaiguin 2025:s

Jearaldagat pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái mat gusket suhkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide leat veahá njiedjan; 6008 áššis 2024:s 5861 áššái 2025:s. Nugo ovddit jagiid, de leat mii ožžon eanemus jearaldagaid fástadoavtterbálvalusa diliid birra. Fástadoavttirbálvalusas leat badjel 16 miljovna ráddádallama juohke jagi, ja lea dat stuorámus dearvvašvuodabálvalusšládja mii addojuvvo suokan- Norggas. Jearaldagat fástadoavttirbálvalusa birra Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái leat jeavddalaččat lassánan jagiid 2023 rádjái, muhto leat njiedjan mañemus guokte jagi.

Mañemus jagiid lea jearaldagaid lohku rievdan oalle unnán eará bálvalussurggiin, mat gusket earret eará buhccidruovttuide, dearvvašvuodabálvalusaide ruovttus, doavtterfaktii ja oanehisáiggi orrumii institušuvnnas.

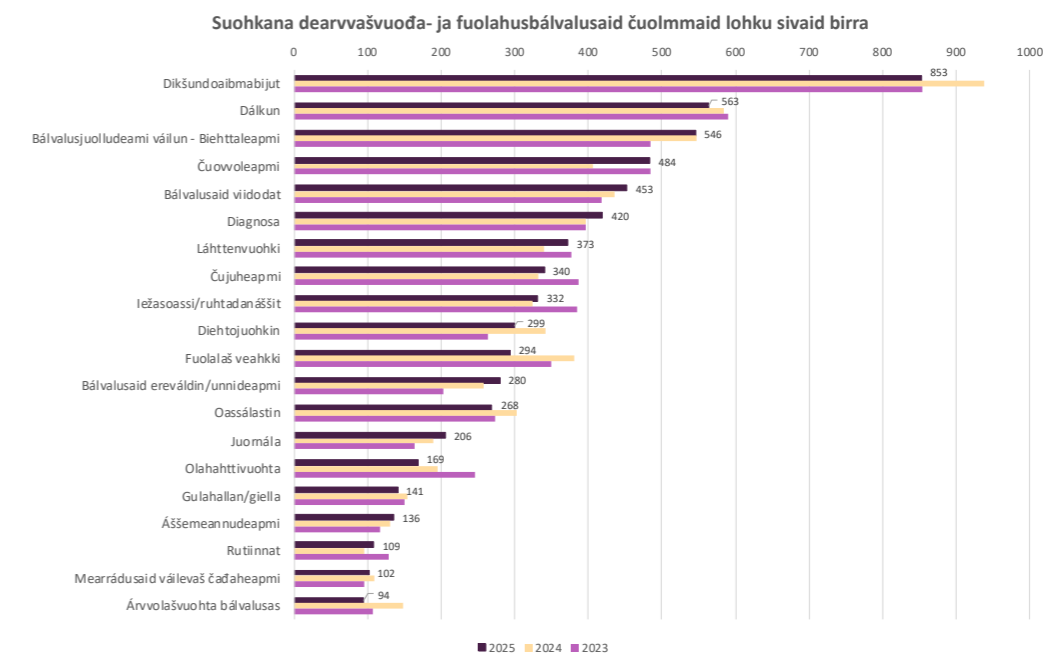

N=Áššiid lohku

Sivat manin válde oktavuoda Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjiin 2025:s suokanlaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide diliid birra, leat oalle seammaláganat go ovddit jagiid.

Fuomášumit mat leat mearkkašaveara:

- Soahpameahttunvuota dahje duhtameahttunvuota dikšunvuogi vállejema dahje ieš dikšuma sisdoalu hárrái lea válidosivvan dasa, ahte minguin válde oktavuoda suokaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa diliid birra. Measta bealli jearaldagain dás gusket fástadoavttirbálvalussii.
- Soahpameahttunvuodat ja dálkasiidda laktáseaddji gažaldagat gusket eanas (73 %) fástadoavttirbálvalussii.
- Go bálvalusaide biehttalit dahje eai juollut, gusket dat eanas geavaheaddjistivrejuvnon persovnnalaš veahkkái (BPA), helpemii, ja orrumii institušuvnnas ja fuolahusdoarjagii.
- Go bálvalusaide viidodat lea válidosivvan manin minguin válde oktavuoda, gusket áššit eanas dearvvašvuodabálvalusaide ruovttus, helpemii, GSV:ii (BPA:i) ja praktihkalaš veahkkái ruovttus.
- Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oáččui 2025:s 373 jearaldaga dearvvašvuodabargiid heajos láhttema birra. Dain gusket 63 % áššiin fástadoavttirbálvalussii, 9 % doavtterfaktabálvalussii ja 10 % dearvvašvuodabálvalusaide ruovttus.

N=Áššiid lohku

Fástadoavttir

Beassan fástadoavtterbálvalussii

Buot suohkanat Norggas fertejit fuolahit ahte ássit geat háliidit, ožžot fástadoaktára geainna dollet oktavuoda. Measta bealli jearaldagain maid Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oažžu suohkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid birra, leat fástadoavtterortnega birra. Dát lea veahá njiedjan ovddit jagiid ektui, gos olu ruovttoluottadieđut ledje fástadoavtterváilli birra. 2025:s ledje mis unnit jearaldagat pasieanttain geain ii lean fástadoavttir, muhto orro leame aŋkke leame heajut olahttivuohta go sávahahttu,

Mii gullat fástadoaktáriid birra geain lea oanehis rabasáigi telefonna ja almmá vejolašvuoda haga diŋgot áiggi digitálalaččat. Cuonomanu 1. beaivi 2026 rájes lea geatnegahtton ahte fástadoaktárii lea vejolaš diŋgot áiggi digitálalaččat Helsenorge bokte. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji sávvá ahte dát olahttivuohta buorrána telefonna sidjiide geat eai máhte geavahit digitála reaidduid. Muhtin báikkiin dahká jávkan ja buozanvuoha ahte pasieanttain ii leat dárbbaslaš dearvvašvuodaveahki go eai leat ortnegat ahte eará doaktárat sáhttet váldit badjelasaset. Midjiide dieđuid maŋás pasieanttain geat deaivvadit hilgun láhkái go riŋgejit doavtterkantuvrii. Dát dagaha ahte sii eai háliit váldit oktavuoda fas, vaikko ain dárbbasit dearvvašvuodaveahki.

Oažžut fástadoavtterbálvalusaid

Oanehis ráđđádallamat sáhttet váikkuhit pasieantta ja fástadoaktára gulahallamii, ja dagahit eanet riskka boastut ipmirdit. Pasieanttat mitalit ahte sis ii lean doarvái áigi digaštallat dan maid ledje plánen, erenoamážit go fástadoavttir bidjá ráji ovttá čulbmii juohke ráđđádallamis. Fástadoavttir galgá vuoruhit pasieantta dárbbuid ja sihkarastit fágalaččat dohkálaš dearvvašvuodaveahki. Garra ráddjen ovttá čulbmii sáhtta mielddisbuktit ahte dearvvašvuodabálvalusaid kvalitehta hedjona. Muhtin sajiin bivdet pasieanttaid diŋgot duppaldiimmuid jus sis leat eanet go okta čuolbma, eará sajiin ii leat dát vejolašvuoha.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaččui 2025:s mánga jearaldaga pasieanttain geat ledje ožžon odđá fástadoaktára dahje deive sadjásaš fástadoaktára. Muhtun dáhpáhusain biehttalii doavttir ođasmahttit A- ja B-reseapttaid. Pasieanttat mitalledje ahte doavttir ii lean ipmirdan manne sii geavahedje dálkasiid, ja ahte doavttir čujuhii dasa ahte Stáhtahálddašeaddji lea čavgen njuolggadusaid. Mángasat dieđihit maiddá ahte sidjiide ii leat fállujuvnon eará dikšu dahje veahkki unnidit, vaikko leat geavahan dálkasiid mánga jagi.

Go fástadoavttir aktiivvalaččat oassálastá ovddasvástádusjoavkočoahkkimiidda, de sáhtta dat mearkašit ollu pasientii ja lassánahttit dorvvolašvuoda. Fástadoaktáris lea maiddá deatlaš rolla pasieanttaide geaid

biehttalit čujuheamis psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemii ja veahki ferte addojuvvot suohkanis. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji vásiha dan ieš, ja oažžu jearaldagaid sihke pasieanttain ja gieldda dearvvašvuodabargiin, geat dadjet ahte fástadoavttir dávjá dahká stuora – ja muhtumin mearkašahtti – erohusa fágaidgaskaš čoahkkimiin.

Go fástadoavtterbálvalus ii doaimma

Boasttu árvoštallamat ja maŋnonan diagnosat dáhpáhusvet fástadoaktáris, nugo eará osiin dearvvašvuodabálvalusaid. Go Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji váldojuvvo oktavuoha dán birra, de eatnasiid beroštupmi lea ahte earát eai galgga gillát dan seamma. Oahppat iežas meattáhusain lea deatlaš buoridan dihte bálvalusa kvalitehta, ja mii rávvet dávjá pasieanttaid addit njuolggodiedu ruovttoluotta iežaset fástadoaktárii. Vejolaččat viidáseappot suohkana váldodoaktárii dahje stáhtahálddašeaddji. Mii vásihit ahte vuoigadis šállošeapmi eanas dáhpáhusain veahkeha fas ásahit luohttámuša ja ovttasbarggu.

Jus pasieanta massá luohttámuša boasttu árvoštallama maŋgil, dahje ovttasbargu bisána, de mánggas háliidit molsut fástadoaktára. Muhto go fástadoavtterbálvalus lea deattu vuolde, de sáhtta leat váttis oažžut saji eará doaktárii. Muhtun báikkiin lea measta veadjemeahtun ja mii diehtit pasieanttaid geat vurdet mánggaid jagiid beassat fástadoaktára molsut.

Muhtumat eai váidde dahje diedit ahte leat massán luohttámuša, daningo ballet vahágahttit oktavuoda fástadoaktáriin geas sii leat leat sorjavaččat. Jus dát mielddisbuktá ahte pasieanta garvá oktavuoda dahje ii čuovo rávvagiid maid oažžu, de sáhtta čuoheht pasieantasihkarvuhtii.

32-jahkásaš Martina fástadoavttir manná ealáhahkii, ja son sirdojuvvo fástadoaktárii gii lea nisson suohkanis. Martin sávašii hirbmadit oažžut almmáiolbmo fástadoavttirin, muhto ii ovttage eará fástadoaktáris suohkanis leat guoros sadji iežas

Buhcciidruovttut, oanehisáiggi sadji ja dearvvašvuodabálvalusat ruovttus

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oažžu jámma jearaldagaid mat gusket olles bálvalusčadaheapmái – ohcama ja árvoštallama rájes gitta bálvalusaddimii ja meannudeapmái go bálvalus ii doaimma. Jearaldagat addet viiddis gova das movt ássit ja oapmahaččat vásihit buhcciidruovttuid, oanehisáiggi orruma ja dearvvašvuodabálvalusaid ruovttus. Oktasaš bálvalusain lea ahte geavaheaddjit leat hearkkes dilis ja leat sorjavaččat buriin árvoštallamiin, čielga proseassain ja lávga čuovvoleamis.

Bálvalusaid olamuttolašvuohta

Geavaheaddjit ja oapmahaččat čilgejit ahte proseassaid mat gusket kártemii, árvvoštallamii ja juolludeapmái leat gáibideaddjit, vuordemeahttumat ja muhtun muddui áddemeahttumat. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oaidná erenoamáš hástalusaid mat gusket: kártemii, oktagaslaš árvvoštallamiidda, váilevaš vuoduštemiide, biehttalemiide, vuordinlisttuid buhcciidruovttuid ja oapmahaččaid rollii.

Mánegasat vásihit ahte kárten ii atte ollislaš gova doaibmanávccain ja dárbbuin. Oapmahaččat geat válde minguin oktavuoda muitaledje ahte:

«Lei stuora erohus jearaldagain maid iešgudetge olbmot geat bohte kártemii jerre. Mii vásiheimmet ahte eai ipmirdan duohta dilli»

Jus mearrádus ii čilge movt geavaheaddji ja oapmahaččat dovdet duohta veahkkedárbbu, de sáhtta leat váttis diehtit movt bargat viidáseappot ja maid berre dahkat. Muhtun mearrádusain vuohttá čielgasit standardise-rejuvvon dajaldagaid main oktagaslaš dilitt eai boade doarvái bures ovdan.

Buhcciidruovttu, oanehisáiggi saji ja ruovttubálvalusaid ohcamiin sáhtta leat guhkes meannudanáigi. Váilevaš oppalašgovva goas sáhtta vuordit mearrádusa dagaha dorvvuhisvuoda sihke geavaheaddjái ja oapmahaččaide.

Ássit ja oapmahaččat geaiguin mis lea oktavuoha muitalit eahpečielgga-svuoda dan hárrái geat ožžot fáldaldaga ja guđelágan orrun árvvoštallojuvvo heivvolažžan; veajuiduhttin, helpen, áican dahje kárten. Sii dadjet ahte sáhtta leat váttis ipmirdit lea go orrun mii fállujuvvo nuvttá helpenorrun, vai mielddisbuktá go orrun dearvvašvuodabálvalusaid vuostáiváldima, ja vejolaččat ollu šaddá máksit. Go sirdujuvvo buohcceviesus, de čuožžila eahpesihkarvuoha ja fuolla go buohcceviesu ávžžuhus lea áibbas eará go maid suohkan fállá ja lea mearridan.

Áhččái lea mearriduvvon guhkesáiggi sadi, muhto lea vuordinlisttus mearritmeahttun áigái. Oapmahaččat galget dan botta gokčat buot fuolahusdárbbuid.

Vuorraset dievdu oaččui saji ja doaivvui son sáhtta fárret dohko, muhto oapmahaččat ožžo dieđu ahte sáhtta bistit moadde mánu.

Go geavaheaddjái mearriduvvo buhcciidruoktosadi, de dahkkojuvvo mearrádus geavaheaddji dálá dili vuodul, ja dan dihte go ii leat šat dohkálaš orrut ruovttus. Go geavaheaddji goittotge biddjojuvvo vuordinlistui almmá dieditkeahtta goas sáhtta vuordit saji, de dat dagaha dorvvuhisvuoda ja noadi sihke geavaheaddjái ja

oapmahaččaide.

Oapmahaččat čilgejit ahte sin ánggiruššan šaddá eaktun árvvoštallat veahkkedárbbu, vel dallege go oapmahaččain ii leat kapasitehtal doalahit ánggiruššama. Okta oapmahaš muitalii: “Muitaledje Midjiide ahte eadni birge ruovttus bearraša vehkiin, muhto mis ii leat vejolašvuohta leat doppe nu ollu go suohkan eaktuda.”

Ruovttubálvalusáššiin lea dávjá ruovttubálvalusaid viidodat hástalusain. Jus geavaheaddjái ii fállujuvvo dat viidodat maid geavaheaddji dahje oapmahaččat vásihit dárbbaslažžan, dahje viidodat ii boade ovdan mearrádusas, de šaddá unnán vuorddehahttivuohta, fuolla ja unnán mielváikkuhus iežas dillái.

85-jahkásaš Sigrid lea ožžon dearvvašvuodabálvalusaid ruovttus, muhto ii leat ožžon dieđu man dávjá dearvvašvuodabálvalusa galgá fitnat su luhtte.

Vuostáiváldit bálvalusaid

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji gávnnaš 2025:s ahte gažaldagat mat gusket dohkálašvuhtii, kvalitehtii, árvvolašvuhtii, borramuššii, bearráigeahččodoavtterdoibmii ja oapmahaččaid oassálastimii leat dábáleamos fáttát go deaivvada suohkaniid suohkanlaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain. Seamma fáttát leat áššiin mat gusket buhcciidruovttuid, oanehisáiggi sajiide ja ru-

ovttubálvalusaide.

Gáibádus ahte bálvalusat leat dohkálaččat lea vuodđun measta buot oktavuodaváldimiid vuodđun maid mii oažžut. Dohkálašvuodas lea maid dáid sáhka ahte veahkki galgá leat árvvolaš. Mii oaidnit ahte hástalusat dávjá čuožžilit dan oktavuodas go lága gáibádus ii soaba oktii dainna mii duohtavuodas dahkkojuvvo. Áigeváilevašvuohta, sadjásaš bargiid viiddis geavaheapmi, iešgudetlágan gelbbo-lašvuohta ja heajos rutiinnat dagahit ahte pasieanttat ja oapmahaččat dávjá vásihit meattáhusaid:

- Jotkkolašvuodas
- Áicamis ja dearvvašvuodadiili čuovvoleamis
- diehtujuohkinmis gaskal bargiid ja oapmahaččaid
- mearrádusaid čuovvoleamis ja oktagaslaš plánaid váiluma/dahje čuovvoleamis
- mihttomeriid bidjamis oanehisáiggi orruma oktavuodas
- doaibmabijuid evalueremis
- dokumentašuvnnain ja doaibmabidjoplánain

Vel “smávva” rihkkumiinge dohkálaš doaimmas sáhttet leat stuorra váikkuhusaid olbmuid geain leat viiddis dahje váttis dárbbut.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oaivvilda ahte dás ii leat sáhka váilevaš dáhtus bargiid bealis,

muhto rámmaid ja struktuvrraid birra mat váttásmahttet addit buori fágalaš veahki asttuin, lagasvuodain ja ráfálašvuodain.

Mán̄ga ášši mis vuoras olbmuid birra, guoskkahit maiddáí dávjá biepmu mas pasieanttat geain lea biebmovárri eai oaččo doarváí čuovvoleami. Dábáleamos leat váilevaš dahje maŋŋonan biebmokárten sisaváldima oktavuodas, heajos čuovvoleapmi geahppumis, unnán heiveheapmi borramušdilálašvuodain, ja unnán oktilisvuoha dokumenterejuvvon dárbbuid ja čadáhuvvon doaimabijuid gaskkas.

Ruovttubálvalusain leat hástalusat erenoamážit čadnon unnán áigái, mas borramiid čadaheapmi šaddá logistihkalaš bargun, iige fuolahus- ja dearvvašvuodadoaimbidju. Eará vuodđodárbbuide – nugo persovnnalaš hygienai, mobiliseremii ja aktivitehtaide – váikkuhit maiddáí resursavátnivuoha ja unnán áigi.

Einar orru ruovttus. Sus leat máŋggabealat dearvvašvuoda- hástalusat ja son oažžu ruovttubálvalusaid. Son dárbbáša biebmočuovvoleami. Ii leat ráhkaduvvon Boradanplána mii heive Einara dárbbuide. Ruovttubálvalusa galledeamit leat oanehaččat ja leat leat iešguđetlágan bargit. Borramuš addojuvvo almmá ahte oktage bearráigeahččá ahte Einar duodaid borrá borramuša.

Oapmahaččaid fuolla ahte Einar lea gehppon ja ahte su oppalaš dilli lea hedjonan ii čuovvoluvvo. Einar sisačálihuvo fáhkka buohccevissui, gos gávnnahit biebmovátnivuoda ja čáhcevátnivuoha.

Jearaldagat pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjáí mat guoskkahit ruovttudearvvašvuodabálvalusaid gusket erenoamážit molsašuddi kvalitehtii beaivvis beaivái, váilevaš jotkkolašvuhtii ja ahte galledeamit leat oanehaččat iige dieđe goas bohtet. Geavaheaddjit sáhttet vásihit ahte barggut maid sii doivo leat oassin bálvalusas, fáhkka gahččet eret ođđa siskkáldas árvoštallamiid maŋŋil. Geavaheaddjit ja oapmahaččat šaddet dorvvuheapmin, erenoamážit dakkár dilálašvuodain main ruovttudikšu giedahallá dálkasiid dahje váttis dearvvašvuodadiliid.

Buhcciidruovttuin lea buhcciidruovttu doaktáris guovddáš rolla dálkkaslaš čuovvoleamis. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea 2025:s oaidnán:

- Unnan vuorddehahtti visihttanrutinnaid
- heajos gulahallama gaskal doaktára, pasieantta, oapmahaččaid ja buohccidivššáriid
- maŋŋonan čuovvoleami go dearvvašvuodadilli rievdá
- eahpečielga ovddasvástádusjuogu

gaskal doaktáriid ja buhcciidruovttu jodihangoddi

Boađus lea ahte pasieanttat ja oapmahaččat vásihit dorvvuhsvuoda ja váilevaš ollislašvuoda divššu čadaheamis.

Oanehisáiggi orrun institušuvnnain galgá leat mihttomearálaš ja áigeráddjejuvvon, muhto oktavuodaváldimat Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjáí čájehit ahte geavaheaddjit dávjá eai dieđe orruma mihttomeriid, ja ožžot unnán dieđuid dan birra mii dárbbášuvvo vai besset ruoktot vuolgit.

Veajuiduhttinorrumat suohkanis sáhttet sisttisoallat moadde veajuiduhttin doaimabiju, ja plánejuvvon bálvalusat sáhttet heaittihuvvot jávkama, unnán áiggi dahje heajos koordinerema geažil.

Go bálvalusat eai doaimma

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjáí váldet jámma olbmot oktavuoda geat vásihit boasttuvuodaid buhcciidruovttuin, oanehisáiggi orrumis dahje dearvvašvuodabálvalusain ruovttus.

Mán̄ggas váldet oktavuoda minguin oažžun dihte veahki ipmirdit movt sii sáhttet váidit, maid sáhttet váidit, ja gosa galget sáddet váidaga. Mán̄gasat háliidit vuosttažettiin čilgehusa dan birra mii lea geavvan ja oadjebasvuoda ahte bálvalus oahppá boasttuvuodain.

Ollu pasieanttat ja oapmahaččat ballet váidit, erenoamážit vuoras olbmot ja oapmahaččat. Sii ballet ahte bálvalusat

sáhttet hedjonit, dahje ahte sin oaivvildit gázzárin, erenoamážit go sii leat sorjavaččat bargiin.

Suohkanin leat ollu oktavuodaváldimat, ja guhkes áššemeannudanáiggit dagahit ahte geavaheaddjit leat vel eambbo dorvvuheamit – erenoamážit go lea sáhka bálvalusain main sii leat áibbas sorjavaččat árgabeaivvis.

Áse 98 jagi boaris, buhcciidruoktosaji ohcan lea hilgojuvvon. Váidda lea leamaš meannudeamis Stáhtahálddašeadji luhtte 8 mánu, vaikko vuoigatvuodaáššiid galget meannudit ovdal 3 mánu gollet.

Oapmahaččat ja geavaheaddjit muitalit ahte sii hárve besset diehtit movt sin váidagiid dahje ruovttoluottadieđuid geavahit buoridanbarggus. Dát hedjonahtta luohttámuša vuogádahkii ja dan vásáhusa ahte lea ávki diedihit váidalahtti áššiid.

Helpen

Ledje 188 oktavuodaváldima Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjáí 2025:s oapmahaččain geat vásihedje hástalusaid mat guske helpemii. Eanas jearaldagat gusket helpema ohcama biehttaleapmái, unnit helpen go vásihuvvon dárbu, helpenmearrádušsaide mat dattetge eai čadahuvvo nu movt lohpiduvvon, dahje helpenfálaldahkii eará áiggiid go dat mii ohccojuvvui.

Mis lea unnán áššit mat gusket ieš helpenfálaldagaid sisdollui. Min áššiid sisdollu čájeha ahte gielddaid čadaheamis ain stuora erohusat, sihke go guoská dárbbuid árvvoštallamii ja mearrádusaid hábmemii.

Gearduheaddji čuolbma lea ahte suohkanat dulkojit mii rehkenastojuvvo “erenoamáš lossa fuolahus bargun” iešguđet láhkái. Mánnga áššis oaidnit mii ahte árvvoštallamat leat eanas čadnon geavaheaddji doaimmadássái, seammás go oapmahaččaid noadđi – man bálvalus duodaid galgá veahkehit – ii kártejuvvo doarvái bures. Dát guoská erenoamážit dilálašvuodaide main oapmahaččain lea birra jándora ovdasvástádus, lea viiddis fuolahus bargu ja vel bargu, dahje alddiineaset leat dearvvašvuodahástalusat.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oaidná maid ahte muhtun biehttalemiid vuoduštit kapasitehtahástalusaiguin dahje ekonomalaš vuhtiváldimiiguin. Dát ii leat njuolgga-dusaid mielde, ja dagaha dorvvuhsuoda bearrašiidna main lea stuorra ja dokumenterejuvvon helpendárbu. Oapmahaččat muitalit “guoros mearrádusaid” birra; sidjiide addojuvvo vuoigatvuohta oazžut helpema, muhto biddjojovvojit vuordinlistui man eai dieđe man guhkki lea almmá čadat-keahttá eará helpendoaimbajuid go vurdet.

Mánnga suohkanis fálluojuvvo standardiserejuvvon institušuvdnaorrun váldomodeallan, vel dallege go dát ii leat

heivehuvvon geavaheaddji dárbbuide dahje ii atte duohta helpema bearrašii. Go jerret molssaevttolaš čovdosiid, de sáhttet oapmahaččat vásihit ahte biehttaluvvo almmá konkrehta ja oktagaslaš árvvoštallama haga. Helpenorrun sáhtta miedihuvvot eará áiggiide go lei ohccojuvvon, ja fuolaheaddjái ferte bissehit luomu. Dákkár dilálašvuodas eai leat dohkálaččat oktiige, ja čájehit ahte geavaheaddji-mielváikkuheapmi váilu.

Ollu vuoduštusat leat beare oppalaččat ja váilot dokumentašuvnnat mat čájehit maid suohkan duodas lea deattuhan. Almmolaš hálddašanlága oktagaslaš ja áddehahti vuoduštemiid gáibádus ii čuvvojuvvo doarvái bures álo.

Vai buohkat ožžot dásseárvosaš meannudeami ja riektesuodjalusa, de fertejit suohkanat vuodalaččat kártet dárbbuid, aktiivvalaččat váldit oapmahaččaid mielde, ja dahkat mearrádusaid main leat čielga ja fágalaččat buorit vuoduštusat.

Gerd lea ealáhagas, sus lea revmatisma ja lea náitalan Hermanniin, geas lea demeansa ja dárbbasa veahki. Sudnos lea unnán veahkki suohkanis beaivválaččat daningo Gerd bidjá stuora návccaid veahkehit Hermanna dárbbuiguin. Dan sivas go Gerdas lea revmatisma, de son ohcá helpenorruma Hermannii golmma vahkkui guovvamánus, vai beassá mátkkoštit nieiddainis

lieggaset guovlluide. Gerd dárbbasa dan go galgá fuolahit iežas dearvvašvuodas. Suohkan biehttala ohcama, muhto fállá Gerdii vahku helpema borgemánus dan sadjái.

Geavaheaddjistivrejuvvon persovnnalaš veahkki (BPA)

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oazžu jámma jearaldagaid GSV (BPA)-ortnega vuoigatvuođa, viidodaga ja geavaheami birra. Minguin váldet oktavuođa sihke geavaheaddjit ieža ja oapmahaččat. Jearaldagat guoskkahit buot vuoigatvuođaid rájes gitta hástalusaid beaivválaš divššus. Min vásáhusat čájehit ahte mánngasii lea GSV deatlaš ortnet iešmearrideami, ovtadássásašvuoda ja aktiivvalaš oassálastima dáfus servodahkii. Seammás oaidnit ahte leat stuora hástalusat go guoská movt ortnet ipmirduvvo, juolluduvvo ja čuovvoluvvo.

Beassan GSV-ortnegii

Mánnga jearaldaga mis gusket GSV ohcamiid biehttaleapmái, dahje vuostemielalašvuhtii ahte kvalifisere go dárbu GSV:i vuoigatvuohtan pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuođalága vuodul. Mánngasat vásihit alla šielmmá oazžut GSV, vaikko veahkedárbu lea stuoris. Mii oaidnit ahte GSV dávjá adnojuvvo unnit áigeguovdiln go eará suohkanlaš bálvalusat, vaikko geavaheaddji ieš háliida GSV. Mii vásihit maiddái ahte suohkanat čadahit

ortnega iešguđet láhkái, mii mearkaša ahte beassan GSV ortnegii rievddada orrunbáikki mielde.

Mánnga geavaheaddji vásihit ahte gielda bidjá stuorra deattu organisašuvnnalaš beroštumiide, ruhtadillái dahje dálá bálvalusstrukturraide, dan sadjái go GSV ulbmilii – eanet iešmearrideapmái ja vejolašvuhtii eallit aktiivvalaš ja iešheanalaš eallima.

Min jearaldagat čájehit maiddái váilevaš kártema olles jándora duohta veahkedárbbus, ja ahte sáhtta leat gáržžes áddejupmi iešheanalašvuodas, almmá vuhtiválddekeahttá dárbbuid dego motivašuvnna, bagadallama, muittuheapmi ja aktiviserema. Áigi mii dárbbasuovvo jodihit ja koordineret GSV-ortnega lea dávjá árvvoštallojuvvon beare vulos.

Nurra olmmái gii lea oahpu váldime háliidii fárret searveorrumis sierra áso dahkii GSV organiserejuvvon bálvalusaiguin. Dát biehttaluvvui.

“Gielda oaivvildii ahte mu dárbbut ledje ‘dohkálaččat áimmahuššon’ ruovttubuohtedivššu olis, muhto dat ii atte munnje vejolašvuoda ieš stivret iežan árgabeaivvi dahje oassálastit bargui ja astoáiggedoaimmaide.”

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oaidná áššiid main veahkedárbu lea stuoris ja viiddis, muhto

gielda ain atná dárbbuid dear-
vvašvuodaveahkin - dan sadjái go
praktihkalaš ja persovnnalaš veahkin
- ja nu biehttala GSV dahje ráddje
viidodaga.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-
deaddji oažžu maiddá jearaldagaid
gos eará bálvalusat fállujuvvojit GSV
sadjái, vaikko geavaheaddji čielgasit lea
ohcan GSV.

GSV-ortnega geavaheapmi

Soahpameahttunvuodat diibmologu
hárrái leat jearaldagat mat dávjá
bohtet sis geat váldet oktavuoda
minguin GSV birra. Mánegasat vásihit
ahte diibmomearit maid ožžot eai
deavdde sin duohta dárbbuid,
erenoamážit go lea sáhka oassálasti-
mis bargui dahje oahpahussii, sosiála
eallimii ja astoáiggedoaimmaide, hár-
jehallamii, bagadallamii ja bargojodihe-
apmái, ja dárbbus fleksibilitehtii jándoris.

Mánngas lohket ahte suohkan lea dušše
váldán vuhtii áibbas vuoddo unni-
musdárbbuid, ii ge ahte GSV galggašii
dahkat vejolažžan eallit aktiiva ja
iešheanalaš eallima dásseárvosaččat
earáiguin.

Mii oaidnit maid ahte fuolahusdoar-
jagat rievdaduvvojit GSV-diimmuide
almmá ahte suohkan vuhtiváldá buot
fuolahusbargguid mat duodas fertejit
čadáhuvvot. Mii maid vásihit ahte
muhtin suohkanat hilgot GSV daningo
oaivildit ahte diimmuid lohku lea beare
unni ráhkadit dohkálaš vuoruid, vaikko
geavaheaddji dárbbasa veahki 25–32
diimmu vahkus.

**«Mun ožžon diimmuid
persovnnalaš dikšui ja borramii,
muhto in ožžon diimmuid čuovvut
mu mánáid aktivitehtaide dahje
oassálastit servodahkii. Lea váttis
ipmirdit movt dán sáhhtá gohčodit
ovttadássásašvuhtan.»**

Muhtun áššit maid mii oažžut leat
dan birra ahte GSV-diimmuid lohku
fáhka unniduvvo, dahje ahte ortnet
rievdaduvvo almmá ahte geavaheaddji
oažžu doarvái dieđuid ovddalgih-
tii dahje odđa mearrádusa. Geava-
headdjit dieđihit stuora dorvvohisvuoda
daningo leat áibbas sorjavaččat
ortnegis vai árgabeaivi doaimbá.

**«Diimmuid geahpededje maŋnel
siskkáldas geahčadeami
suohkanis. Munnje diedihuvvui
njálmálaččat, muhto in ožžon
čálalaš vuodustusa dahje dieđu
váidinvuoigatvuoda birra.»**

Mánngga áššis mis boahtá ovdan ahte
oapmahaččat olbmot doibmet koor-
dináhtorin, bargoadiin dahje “sihkar-
vuodafierpmádagain”. Erenoamážit go
GSV-ortnet leat unnán bargit. Mánegasat
vásihit dan hui lossadin, sihke prakti-
hkalaččat ja dovdduid dáfus.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-
deaddji oaidná maiddá váivves
tendeanssa ahte suohkanat eaktudit
viiddis ángiruššama oapmahaččain,
almmá válddekeahhtá sin mielde
geaidda dat guoská.

Go GSV-ortnet ii doaimma

Mánnga BPA-geavaheaddji váldet
oktavuoda pasieanta- ja geava-
headdjiáittardeaddjiin oažžut veahki
váiddaproseassaide. Sii geat váldet
oktavuoda minguin bivdet dávjá veahki
ipmirdit GSV vuoigatvuodaid vuodu, ár-
vvoštallat sáhhtá go mearrádusa váidit
dahje movt galget hábmet váidaga ja
ákkastallat dárbbuid.

Mii vásihit ahte GSV-áššiid dávjá vásihit
lágalaččat váttisin, ja ahte geava-
heddjiin sáhhtet leat váttisvuodat leat
váiddaproseassas áiggi vuollái. Ballu
ahte oktavuodta suohkaniin hedjona,
dahje ahte bálvalus unniduvvo vel
eamabbo, dagaha muhtumin váidinbalu.

GSV-áššiid váiddaproseassa sáhhtá leat
hui guhki. Guhkes áššemeannudanáigi
sihke suohkanis ja stáhtahálldašeddjiin
dagaha eahpesihkarvuoda ja sáhhtá
mielddisbuktit ahte geavaheaddjit áiggi
mielde báhcet dohkálaš veahki haga.

Doarjjaolmmoš

Bálvalusaid oažžun

Oktavuodaváldimat Pasieanta- ja ge-
avaheaddjiáittardeaddjái doarjjaolbmo
birra gusket eanas ohcamiid biehttale-
apmái, juolluduvvon diibmolohkui ja do-
arjjaolmmošbálvalusa heaittiheapmái/
geahpedeapmái. Muhtin áššiin dahko-
juvvojit mearrádusat doarjjaolbmo ektui
almmá ahte suohkanis leat doarjjaolb-
mot fidnemis duodaid addit bálvalusa,
ja almmá ahte suohkan aktiivvalaččat
ohcá bargiid doarjjaolmmošbálvalussii.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-
deaddji oaidná maiddá ovdame-
arkkaid ahte doarjjaolmmoš lea unnit
vuoruhuvvon dahje ahte daddjojuvvo «ii
leat mearriduvvon lágas», vaikko dárbu
guoská sosiála oassálastimii, aktiviteh-
taide ja errema eastadeapmái.

Go doarjjaolmmoš ii čadáhuvvo vaikko
mearrádus lea dahkkon, de geava-
headdji dávjá ii oaččo molssaevttolaš
dahje gaskaboddosaš fállaldagaid. Dat
mearkaša ahte ii oaččo bálvalusa,
ja ahte geavaheaddji ii oaččo dan
doarjaga maid mearrádus galgá sih-
karastit.

Jus ii leat doarjjaolmmoš, de sáhhtá dat
leat negatiiva geavaheddjiid sosiála
eallimii, psyhkalaš dearvvašvuhtii ja eal-
linkvalitehtii. Mánáide, nuoraide ja doai-
bmavádjit olbmuid sáhhtet dát buktit
guhkesáiggi váikkuhusaid. Mánngga
oktavuodas mearkaša váilevaš bálva-
lusfálaldat ahte oapmahaččat fertejit
váldit badjelosas bargguid mat doar-
jjaolbmos livččii galgan leat, almmá
ahte dát árvvoštallojuvvo dahje
čilgejuvvo mearrádusas.

Mis leat hui unnán jearaldagat mat
gusket ieš doarjjaolmmošbálvalusa
sisdollui, eaige dakkár áššit main ge-
avaheaddjit háliidit lonuhit doarjjaol-
bmui. Mis leat muhtun dáhpáhusat
main geavaheaddji lea gallean vejolaš
doarjjaolbmo, muhto doarjjaolm-
moš lea hilgon barggu maŋnel go lea
deaivvadan geavaheddjiin. Vuodustus
maid suohkan lea addán lea ahte
doarjjaolmmoš oaivildii pasieantta

lea beare lossat dahje veahkkedárbbasáeddji, ja ahte doarjjaolbmossii lean dat fysalaš givrodatt mii dárbbasávuovvovdamearkka dihte hoigat geavaheaddji juvlastuolu dahje guoddit geavaheaddji gávppasánsaškaid.

Go doarjjaolmmoš ii doaimma

Geavaheaddjit ja oapmahaččat eai álo oáččo dieđuid vuoigatvuođaid birra go mearrádusat doarjjaolbmo birra eai čuovvovuvvo. Sáhtta leat eahpečielggas mat vejolašvuođaid gávdnojit váidit dan, ja geas lea ovddasvástáduš viidáset čuovvoleamis.

Riektesihkarvuohta hedjona go doarjjaolmmoš ii biddjojuvvo johtui, ja geavaheaddji ii oáččo odđa mearrádusage dahje dieđuid movt sáhtta váidit. Šaddá gaska gaskal das maid suohkan lea mearridan ja maid geavaheaddji duohtavuodas oážžu. Luohtámuš bálvalusaide unnu, ja dat sáhtta dagahit váddáseabbon oážžut ášši meannuduvvot váiddainstánsas.

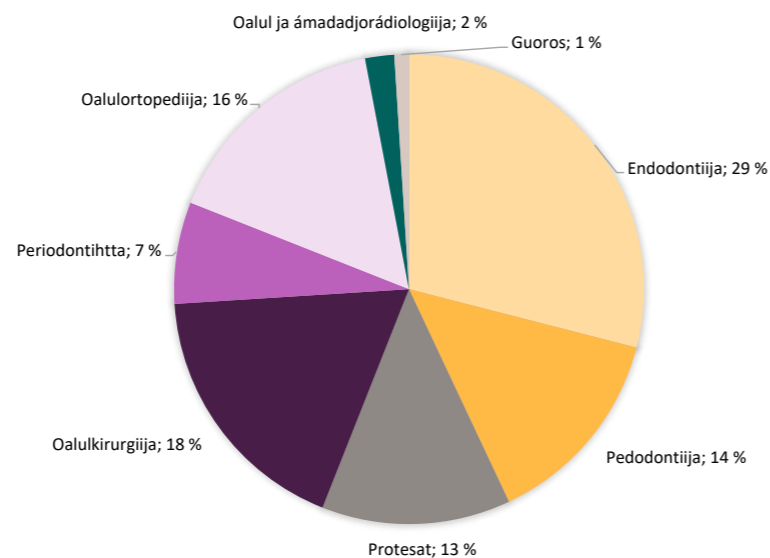
Min vásáhusat fylkkagielladalaš bártne dearvvašvuodabálvalusain 2025:s

Dušše 1% pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji áššiin 2025:s guoskkahedje almmolaš bártne dearvvašvuodabálvalusaid; 120 ášši. Oktavuodaváldin mii definerejuvvo áššin lea muhtunlágan duhtameahtunvuoda birra, ja mas mii diehtit gude doaimmain lea duhtameahtun. Dasa lassin oaččuimet 27 jearaldaga almmolaš bártne dearvvašvuodabálvalusaid birra.

Diekkár jearaldagat eai dárbbas leat guđegelágan duhtameahtunvuoda birra, muhto sáhttet leat gažaldagat birra njuolggadusaid birra dahje gos gávdná dieduid. Mii oaččuimet maiddái 148 jearaldaga priváhta bártne doavttirbálvalusaid birra. Dát suorgi lea olggobealde min mandáhta, ja danin mii dušše addit oppalaš rávvagiid ja čujuhit daid eará instánssaide mat sáhttet veahkehit.

Oktiibuot oaččuimet 295 jearaldaga bártne doavttirbálvalusaid birra, mii lea 1,7 % buot oktavuodaváldimiin Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji.

Man birra mii váldet minguin oktavuoda?

lešgudetlágan olámut-tolašvuoha bártne dearvvašvuodaveahkkái

Oktavuodaváldimiid sisdoallu Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji áššeha ahte buohkat eai oaččo bártne dearvvašvuodaveahki masa sis lea vuoigatvuohta. Áššit min luhtte gusket eanas vuoras olbmuid buhccidruovttus, vuoras olbmuid geain lea ruovttubuohccidikšu ja olbmuid geain lea psyhkalaš doaimmavádjitvuodát. Sivát bálvalusaid váilevašvuotii orrot leame váilevaš diedut

ahte dus lea vuoigatvuohta veahkkái, váilevaš fievrrideapmi bártne doaktára lusa jus leat sorjavaš mátkeveahkis, ja resursahástalusat bálvalusas.

TOO čujuha Heivehuvvon bártne dearvvašvuodabálvalussii biinnideami ja veahkaválddi gillájeddiide ja olbmuid geain lea odontofobiija. TOO lea fágaidrasttideaddji, nuvtá dikšunbálvalus olbmuid geat leat gillán biinnideami, seksuálalaš illasteami dahje veahkaválddi lagas gaskavuodain, ja geain lea odontofobiija. Fálaldaga evalueren lea hui buorre, muhto vuordináiggit leat guhkit, ja mángga fylkkas lei vuordináigi badjel jagi 2025:s. Guhkes vuordináiggit lea stuorra noadđin dáid pasieanttaide. Vuordináiggis sáhttet sin váttisvuodát vearránit, ja dat sáhtta váikkuhit sihke sin psyhkalaš ja fysalaš dearvvašvuotii.

Almmolaš bártne doavttirfáktafálaldat pasieanttaide geain lea vuoigatvuohta nuvtá dahje hálbbiduvvon bártne dikšui lea iešgudetlágan iešgudetge báikkiin riikkas. Leat erohusat rabasáiggiin ja olahttuvuodas báikkis báikkái.

Mánnga priváhta bártne doaktára fáallet fáhkadiimmuid rabasáiggi, muhto go leat iešgudetlágan rabasáiggi ja vejolašvuodát oažžut heahtevahki olggobealde dáblaš rabasáiggi, de mearkaša hui ollu gos orut oaččutgo veahki dahje it go lea dárbu. Jus leat mánná boaittoeale Norggas ja gahččat ja massát ovttá dahje mánnga báni, de fertet rehkenastit ahte leat massán bániid. Muhto jus orut báikkis gos lea almmolaš bártne doavttirfák-

ta mii lea rabas guhká, de lea mánas ollu buoret vejolašvuota oažžut bániid biddjojuvvot sadji bártne doavttirfávttá luhtte, ja nu doalahit daid.

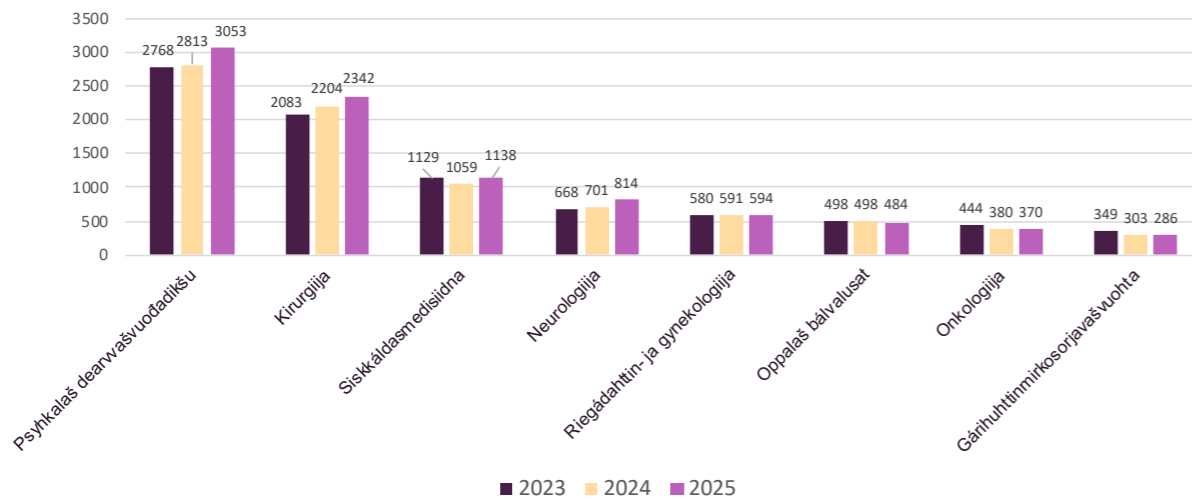
Dulka geavaheapmi almmolaš bártne dearvvašvuodabálvalusas rievddada, vaikko pasieanttas lea vuoigatvuohta dasa go dárbbas. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji diehtá unohis dáhpáhusaid giellahástalusaid ja dulkkaid váilevašvuoda geažil.

Eahpečielga váidinvuogad

Bártne dearvvašvuodabálvalusa váid- daortnet lea váttis, ja pasieanttain leat mánnga iešgudetlágan váiddainstáns- sat. Sii sáhttet váidit njuolggá bártne klinikkii, bártne doavttirsearvvi váiddalávdegoddá jus bártne doavttir lea NBS (NTF)-miellahttu, Norgga pasieantava- hábtuhtadussii (Norsk pasientskadeer- statning) go lea vahát boasttumuoda geažil, ja Stáhtahálddašeadji go lea dearvvašvuodalahkaásahusa rihkkun. Bálvalusas orru unnán diehtu gude váiddaortnega galgá geavahit goas. Mii vásihit ahte bártne dearvvašvuoda- bálvalus ieš addá iešgudetlágan vástádusaid dasa gosa pasieanta berre váldit oktavuoda jus lea duhtameahtun.

Min vásáhusat spesialistadearvvašvuodabálvalusain 2025:s

Bálvalussuorggit spesialistadearvvašvuodabálvalusain

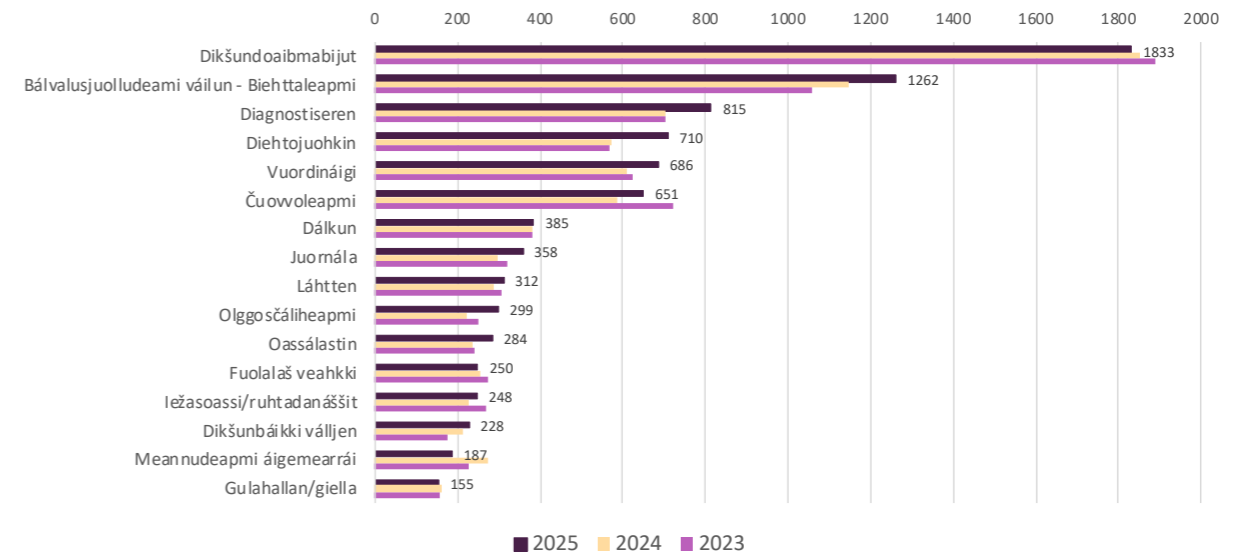

N=Áššiid lohku

Oppalašgovva čájeha ollislaš loguid olles riikkas. Leat veahá erohusat regionálalaš ja báikkálaš dearvvašvuodadoaimmahagaid gaskkas. Mii ávžžuhit váldit oktavuoda min báikkálaš pasieanta- ja geavaheddji-idáittardeaddjikantuvrrain oaččun dihte dárkilet dieđuid báikkálaš loguid ja dilálašvuodaid birra.

Maŋemus viđa jagis leat mis lassánan jearaldagat mat gusket spesialistadearvvašvuodabálvalussii. Jearaldagat psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema birra leat lassánan maŋemus jagiid, ja leat dat suorgi spesialistadearvvašvuodabálvalusain mas mii oažžut eanemus jearaldagaid. Mii oaidnit maid lassáneami kirurgii ja nevrologiijas, seammás go sismedisiinna ja riegádahttin- ja gynekologiija bissot seamma dásis. Onkologiija ja gárrenmirkosorjavašvuoda surggiin leat jearaldagat veaháš njedjan.

Sivva manin váldet minguin oktavuoda diliid birra spesialistadearvvašvuodabálvalusain

N=Áššiid lohku

Go váldá oktavuoda Pasieanta- ja geavaheddjiáittardeaddjiin, de registrerejuvo jearaldat sihke fáddásuorgái ja fysalaš bálvalusbáikái, oktan duohta sivain/sivaiguin man dihte minguin váldojuvvo oktavuodá. Oktavuodaváldin sáhtta registrerejuvot mánggáin sivain manne váldá oktavuoda minguin.

Muhtun sivat maid leat gávdnan spesialistadearvvašvuodabálvalusain 2025:s:

- Ieš dikšun lei sivvan dasa ahte váldojuvvui oktavuodá minguin 17% jearaldagáin mat guske spesialistadearvvašvuodabálvalussii. Kategorijas lea sáhka das ahte pasieanttat oaivvildit ahte leat gillán pasieantavahága, ahte iskkademiin dahje divššus leat leamaš boasttuvuodát dahje váilevašvuodát, dahje ahte vurdojuvvo boadus ii leat olahuvvon.
- Jearaldagáin lei 12 % main bálvalusaid biehttaleapmi lei sivvan manne minguin váldde oktavuoda. Sturimus oassi biehttalemiin leat registrerejuvvo psyhkalaš dearvvašvuodasuorggis.
- Jearaldagat mat gusket boasttu dahje maŋnonan diagnostiseremii, váilevaš dieđuide ja guhkes vuordináigái leat lassánan.
- Doppe gos 2024:s oinniimet ahte lei lassáneapmi ahte pasieanttat eai ožžon divššu áigemearrái, oaidnit mii ahte dát kategoriija njedjá 2025:s.

Vuordin ja biehttaleapmi spesialistadearvvašvuodabálvalusas

Trygve, 58-jahkásaš, čujuhuvvui ortopedalaš ossodahkii árvvoštallat vejolaš spirralprotesa 6 mánu dás ovdal. Čujuhus sáddejuvvui fástadoaktáris manjel bistilis bákčasiid spirraliin ja mearkkašahtti hedjonan doaibmanávccaid. Son lea ovdal geahččalan fysioterapiija ja bávččasváidudeaddji dálkasiid muhto ii leat leamaš doarvái ávki.

Trygve ii leat vel ožžon vástádusa čujuhussii. Son vásiha eanet bákčasiid ja dál lea váttis vázzit earret go oanehis gaskkaid. Son lea leamaš buohccindiedihuvvon 4 mánu ja fuolastuvvá iežas bargonávccain ja eallinkvalitehtas. Fástadoavttir lea guovtte háve muittuhan sáddehusa iige leat ožžon vástádusa buohcceviesus.

Geassemánus 2024 bohte rievdadusat pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuodalahkii mat galge álkidahttit njuolggadusaid ja buoridit spesialistadearvvašvuodabálvalusain pasieantačuovvoleami.

Ovdal fertii spesialistadearvvašvuodabálvalus mearridit guokte sierra áiggi: čielggadeami álggahanbeaivvi, ja dikšuma álggahanbeaivvi. Rievdadusa

manjel galggai bidjat dušše ovttá áigemeari; dearvvašvuodaveahki álggahanbeaivvi, beroškeahttá das leago čielggadeapmi dahje dikšun.

Go čujuhus sáddejuvvui spesialistadearvvašvuodabálvalussii, de galgá čujuhusa árvvoštallat 10 doaibma-beaivvis. Jus árvvoštallojuvvu ahte pasieanttas lea vuoigatvuohta dearvvašvuodaveahkkái spesialistadearvvašvuodabálvalusas, de galgá seammás bidjat áigemeari goas dearvvašvuodaveahki galgá álggahuvvot.

Sivvan dasa ahte váldet oktavuoda Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardedjiin lea dávjá ahte čujuhusat spesialistadearvvašvuodabálvalussii eai vástiduvvo dahje árvvoštallojuvvu áigemearrái. Dát dagaha eahpesihkarvuoda sihke pasientii ja fástadoaktárii.

Go árvvoštallojuvvu ahte pasieanta dárbaša veahki spesialistadearvvašvuodabálvalusas ja gohččojuvvo, de mii oaidnit dávjá ahte ii čielggaduvvo guđe veahki pasieanttas duodas lea vuoigatvuohta oažžut. Sii ožžot baicce diimmu kártenságastallamii, almmá mearrádusa haga guđelágan čielggadeapmi dahje dikšu galgá fállujuvvot. Pasieanta oažžu dalle ráđđádallama áigemearrái, nu ahte áigemeari dollojuvvu formálalaččat, muhto almmá ahte pasieantta dearvvašvuodata buorrána dahje dikšun duodaid álggahuvvo.

Diedut dasa pasieanttaide a fástadoaktáriidda čujuhusaid ja áigemeariid birra leat maiddái dávjá váilevaš.

Buorre, áddehahtti, relevánta ja geardduhuvvon diedut go dárbašuvvo – leat deatalaččatvai pasieanttat sáhttet oassálastit, dahkat válljemiid dieduid vuodul ja áimmahuššat vuoigatvuodadeaset.

Váilevaš dahje manjonan árvvoštallamat dagahit ahte pasieanttat bissot vissismeahtumin, mas sáhttet leat duodalaš váikkuhusat. Guhkes vuordináigi dagaha vára ahte dearvvašvuodadilli hedjona, mii fas sáhtta mielddisbuktit eanet dárba dearvvašvuodabálvalusaide, sihke spesialistadearvvašvuodabálvalusas ja suohkanis. Oapmahaččaid noaddi sáhtta maiddái leat stuorrut vuordináiggis.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardedji lea fuolas ahte guhkes vuordináigi orru normála, ja ahte registrerejuvvu ahte leat doallan áigemeariid – ovdal go pasieanta duodas álgá dikšui.

Lásses lea čoavjeváttut ja son sáddejuvvu iskkadeapmái spesialistadearvvašvuodabálvalussii. Sus lea vuoigatvuohta oažžut divššu spesialistadearvvašvuodabálvalusas, ja áigemeari oažžut dearvvašvuodaveahki biddjojuvvu cuoŋománu 4. beaivái. Son iskkaduvvo ovdal go áigemeari nohká, ja konkluderejuvvu ahte Lars dárbaša kirurgija. Son oažžu diedu ahte lea oallugat vurdet ja ahte son biddjojuvvu vuordinlistui.

Jagi loahpas lea son ain vuordinlisttus, ja son ii leat ožžon beaivvi plánejuvvon operašuvdnii. Son ii leat dattetge okta dain pasieanttain geain rihkkojuvvui áigemeari go áigemeari oažžut dearvvašvuodaveahki dollojuvvui go iskkaduvvui áigemearrái.

Ovddasvástádus manjel biehttaleami

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardedji oáččui 2025:s 1262 jearaldaga pasieanttain geat ožžo juogo biehttaleami bálvalusaide spesialistadearvvašvuodabálvalusas, dahje ožžo diedu ahte sin dikšun loahpahuvo. Dát lea 100 ášši eanet go jagi ovdal. Erenoamážit orru dát guoskame psykiatriijii (eanas rávisolbmuid psykiatriijii), ortopedalaš kirurgijii nevrologijii ja bávččasdikšui.

Čujuheami biehttaleamis sáhttet leat mánga váikkuhusa sihke pasieanttaide ja oapmahaččaide. Beahttaleapmi sáhtta maiddái dagahit eanet deattu eará osiide dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain. Spesialistadearvvašvuodabálvalus vuodušta dávjá čujuhusaid ja bálvalusaid biehttaleami váilevaš vuoigatvuodain dearvvašvuodaveahkkái, ahte pasieanta dárba gullá suohkana dearvvašvuodabálvalussii, dahje čujuhit vuoruhaneavttuide ja gáržžes kapasitehtii. Dát čilgehusat leat eanasin vuodduvuvon njuolggadusaide ja nátionála vuoruhemiide, ja go daid geahččá okto, de orrot

leame fágalaččat ja formálalaččat vuoduštuvvon.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji vásáhusat čájehit ahte vuoduštemiin leat earálágan ja duodalet váikkuhusat čadaheapmái go maid njuolggadusat eaktudit. Biehttaluvvo almmá ahte gávdno duohta, molssaeaktu suohkanis olámuttos dearvvašvuodabálvalusas. Biehttaleapmi addojuvvo almmá vuhtiiválddekeahttá pasieantta oppalaš dili, doaibmandási ja hedjonanvára. Mánngga áššis vásihit pasieanttat ja oapmahaččat ahte ovdasvástádus hoigojuvvo dásiid gaskka, mas ii oktage váldde ovddasvástádusa viidáset čuovvoleamis.

Biehttaleami spesialistadearvvašvuodabálvalusas ii sáhte geahččat sierra dan ektui nagoda go suohkan duodalet addit dohkálaš bálvalusaid. Go dásit eai leat ovttaláganat de dagaha dát eanet vára ahte pasieantadikšu botkejuvvo ja ahte luohttámuš dikšunvuogádahkii hedjona.

Go lea gaska gaskal biehttaleami vuodušteami ja maid maid biehttaleapmi duodalet mearkkaša pasientii, de sirdása riska pasientii ja su oapmahaččaide. Dát dáhpáhuvvá erenoamážit go pasieanta oažžu dieđu ahte suohkan galgá čuovvulit, almmá čielggatkeahttá guđelágan fálaldaga oažžu, geas lea ovddasvástádus, dahje lea go oppanassiige kapasitehta.

Erenoamážit psyhkalaš dearvvašvuoda, gárrendili ja mánnggabealat givssiid oktavuodas oaidná pasieanta- ja ge-

avaheaddjiáittardeaddji dakkár málle mas don sáhtát šaddat olggobeallái spesialistadearvvašvuodabálvalusa mandáhta, seammás go suohkaniin ii leat kapasitehta dahje gelbbolašvuoh- ta gokčat dárbbu. Fástadoaktáriin sáhtta leat váttis oažžut oppalašgova bálvalusain mat gávdnojit suohkanis, ja pasieanta ii danne čujuhuvvo suohkana fálaldahkii. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaidná bálvalusain guorosvuoda, dahje čáhppes ráiggi: biehttaleapmi lea formálalaččat riehta, muhto pasieanta báhcá lihká dárbbalaš dearvvašvuodaveahki haga.

Kari, 47-jahkásaš, lea ráhčan garra baluin ja fas geardduheaddji deprešuvnnain mánnga jagi. Mañimuš guovtti jagis lea doaibmandási sakka njiedjan, eanet buozanvuodajáv- kamiin, sosiálalaš geassádemiiin ja dárbbuin lávga čuovvoleapmái. Fástadoavttir oaivvilda ahte son dárbbáša čielggadeami ja divššu spesialistadearvvašvuodabálvalusas, ja čujuha su rávesolbmuid- psykiatriijai.

Čujuheapmi biehttaluvvo vuoruhaneavttuid vuodul, ja pasieanta čujuhuvvo suohkana dearvvašvuodabálvalussii. Kari ja su oapmahččaid mielas ea biehttaleami váttis áddet, go son doaibmá hejot árgabeaivvis ja ii nagot leat barggus. Ii addojuvvo

diehtu guđe konkrehta suohkanlaš bálvalusa son galgá geavahit, dahje movt sihkkarastit su čuovvoleami.

Fástadoavttir iská suohkana bálvalusaid, muhto vásiha guhkes vuordináiggiid ja doaibmabijuid mat eai leat heivehuvvon Kari viiddis dárbbuide. Suohkan árvoštallá maidái Kari beare buohccin sin fálaldagaide, ja čujuha ahte spesialistadearvvašvuodabálvalusas lea ovddasvástádus.

Dát dagaha ahte Kari lea áibbas dikšunfálaldaga haga. Ovddasvástádus hoigojuvvo dásiid gaskkas, oapmahaččat fertejit buhtadit, ja Kari psyhkalaš dearvvašvuoh- ta hedjona. Vaikko biehttaleapmi lea formálalaččat riehta, de čájeha ášši movt dát lea čáhppes ráigi dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa dásiid gaskkas dahje dásiin. Ii oktage fuolat ahte Kari áimmahuššo dohkálaččat.

Dikšunfálaldat jávká almmá ahte son geasa guoská čuovvoluvvo

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar-deaddji oažžu eanet jearaldagaid go ovdal pasieanttain geat masset bálvalusa mii lea doaibman bures mánnggaid jagiid ja mas lea stuorra mearkkašupmi sin eallimii ja dearvvašvuh- tii. Dát leat divššut maid spesialista-

dearvvašvuodabálvalus ii šat fála eará vuoruhemiid geažil go ovdal.

Konkrehta ovdamearka leat bávččas- klinihkat mat leat heaittihuvvon dahje unnidan fálaldagaid. 2025:s oaččuimet jearaldagaid pasieanttain geaidda lea opererejuvvon čielgeađastimuláhtor, muhto eai šat oaččo čuovvoleami dahje beasa molsut daningo dát fálaldat ii šat gávdno. Mánnga bávččas- klinihka eai šat álggat divššu medi- siinnalaš cannabisiin, ja muhtimat loahpahit divššuid mat leat jođus.

Goalmmát ovdamearka lea Botox- divššu heaittiheapmi pasieanttaide geain lea bávččasdávda ACNES. Dát lea dikšunfálaldat maid leat addán jotkko- laččat 2008 rájes ja mii dál heaittihuvvo.

Midjiide lea báhcán oaidnu ahte bálvalusaid heaittihit joavkodási vuor- uhanárvoštallama maññil, almmá vuhtiiválddekeahttá sáhttago dikšu leat ávkin ovttaskas olbmuide. Mii leat ožžon jearaldagaid pasieanttain geain lea leamaš dokumenterejuvvon in- dividuálalaš ávki divššus, muhto dál maset dikšunfálaldaga. Heaittiheapmi dáhpáhuvvá mánngga oktavuodas almmá ahte pasieanttat leat ráhkkanan dahje leat mielde, ja mánnggas leat báhcán eará dikšunfálaldagaid haga.

Hástalusat pasieanttaide geat ožžot divššu spesialistadearvvašvuodabálvalusas

Oktavuodaváldimat pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjái leat eanet mánggabealagat. Áššit leat mángga ja seahkalas čuoimmaid birra mat rasttildit fágasurggiid ja bálvalusaid. Dát guoská sihke somáhtalaš ja psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemii, ja erenoamážit go somáhtalaš ja psyhkalaš váttut dáhpáhuvet oktanaga.

Pasieanttain geain leat váttis dahje bistilis ja koordinerejuvvon dárbbut, lea vuoigatvuohta koordináhtorii spesialistadearvvašvuodabálvaluslága § 25a vuodul. Koordináhtor galgá sihkarastit čuoovoleami, ovttaht-tima suohkaniin ja oktagaslaš plána ovdáneami. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oaivvilda ahte dát ii čuoovolvuvo doarváii bures spesialistadearvvašvuodabálvalusas.

Mánga pasieantta dovdet iežaset biddjon standardiserejuvvon dikšunčadaheapmái main leat skovit, árvoštallamat ja diagnosat maid eai dovdda. Mii gullat dájvja historjjáid váilevaš oktagaslaš árvoštallama birra. Pasieanttat dadjet ahte sii bággejuvvojit fásta dikšunčadaheapmái mii ii váldde vuhtii oktagaslaš erohusaid. Go

pasieanttain leat seahkalas dárbbut, de šaddá dát erenoamáš hásta-leaddjin. Ovdamearkka dihte sáhtta dát dagahit ahte deatalaš bealit pasieantta eallindilis eai fuomášuvvo, ahte dikšu ii leat nu deaivil ja ahte pasieanttat dovdet iežaset badjegehččon dahje ahte eai ipmir sin. Go eanet spesialistehtat leat mielde, de mii oaidnit ahte pasieanta dájvjiibut gahččá stuoluid gaskii. Min vásáhus lea ahte dát dagaha oallugiidda dain dain pasieanttain stuorát noadi, ja unnida sin vejolašvuodaid oassálastit ja eallit buori eallima.

In oaččo dárbbaslaš dieđuid

Min oppalaš govat čájehit jagis jahkái ahte pasieanttat ja geavaheaddjit oaivvildit ahte sii ožžot beare unnán ja beare heajos dieđuid diliset birra, mat vuoigatvuodaid sis leat ja mii dáhpáhuvá viidáset. Ollu pasieanttain leat hui oanehaš spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Erenoamážit dakkár dilálašvuodain go pasieanta lea fáhkka sisačálihuvon ja jođánit eretčálihuvon, de sáhttet dieđut maid pasienta oážžu go lea doppe ja go vuolgá sihke vajálduvvat ja boastut áddejuvvo. Movt pasieantta galgá čuoovolit ii álo mearriduvvo ovdal go vuolgá, ja vuordámušat spesialistadearvvašvuodabálvalusa vuordámušat movt pasieantta galgá čuoovolit suohkanis eai álo doala deaivása.

Jus pasieanta háliida eará divššu go dan mii fálojuvvo, eahpida addojuvvon diagnosa dahje ferte vuordit guhkit go háliida, de ii leat sihkar ahte pasieanta oážžu dieđu iežas vuoigatvuodaid dahje váidinvejolašvuodaid birra.

Pasieanttat muitalit čujuhusaid birra mat eai vástiduvvo, ja vuoigatvuodaárvoštallamiid birra main ii leat dikšunáigemearri. Jus sii váldet oktavuoda buohcceviesu ossodagain telefodnanummarii maid ožžot, de lea várra ahte telefonna vástida dakkár olmmoš gii ii dovdda dálá njuolggadusaid, ja gii maiddáii ii gaskkus pasieantta gažaldagaid viidáseappot.

Pasieanttat sáhttet oážžut dieđu ahte sis lea vuoigatvuohta váidit, muhto ii dan birra gii lea váidaga rievttis vuostáiváldi. Sii sáhttet oážžut bieht-taleami man vuodušteapmi lea olles pasieantajoavku, almmá oktagaslaš árvoštallama haga.

Váilevaš dieđut ja váilevaš čuoovoleapmi láchkamearriduvvon vuoigatvuodain dagaha ahte pasieanttaide ja geavaheaddjiide lea váttis oassálastit, dahkat diehttevaš válljemiid ja ollašuttit vuoigatvuodaideaset.

Deatleamos áššit ja buoridanbargu 2025:s

Pasieanta- ja geavaheaddji-idáittardeaddji riikkalávdiin

Vai mearrideaddjit ja aktevrrat geain lea ovddasvástádus buoridanbarggus galget sáhttit atnit Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji máhtu ja vásáhusaid, de mii fertet leat oidnosis ja leat mielde iešguđetge arenain gos mii deaivat sin geat sáhttet dahkat rievdasaid.

Pasieantasihkarvuodakonferánsa 2025

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis lei vuosttaš geardde iežas boddu Pasieantasihkarvuodakonferánsas, lassin dasa ahte lei fáluhanbeavdi. Norgga stuorámus konferánsa pasieantasihkarvuoda birra čohkke birrasiid 2000 fágabargi ja jodiheddji miehtá riikka juohke jagi, buot dásiin dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas. Doppe hástaluvvo ja digaštallojuvvo movt bálvalusaid sáhtta ovddidit vai šaddet buorebun ja oadjebasabun. Mañemus jagiid leat mii oassálastán prográmmalávdegoddái ja addán cealkámušaid konferánsa sisdollui.

Pasieantasihkarvuodakonferánsa lea guovddáš arena loktet pasieanta ja oapmahašperspektiivva dohko gos dat mearkkaša eanemus, ja dáppe

deaivvada Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji oallugiiguin geat sáhttet čadāhit daid buoridemiid maid mii čujuhit dārbbašuvvojit. Dasa lassin lea dāt fāgalaččat relevānta deaivvadanbāiki loktet min iežamet organisašuvvna bargiid gelbbolašvuoda go guoská pasieantasihkarvuhtii.

Ovttas ovdeš politijabálvvāin Vidar Hanseniin, bijai pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji “Buori gulahallama neavvut – ālki, muhto ii ālki” progrāmmii. Boddu dievai, ja galggai earret earā dahkat oassevāldiid eambo didolažžan iežaset rumašgiela hárrāi ja šaddat čeahpibun lohkat ja dulkot earāid. Ārvvoštallan mañjil čājeha ahte dāt lihkostuvai, dat mii diedihuvvui mañās lei ahte boddu lei āvkkālaš ja bures čadahuvvon.

Arendal-vahku 2025

li goassege ovdal leat Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji bovdejuvvon searvat eanet digaštallamiidda Arendalvahkus go 2025:s. Oktiibuot oassálaste viđas min āittardeddiin oktiibuot gāvccī lāgidemiide. Doppe mii čuoččuimet lāvddis ovttas riikka njunuš dearvvašvuodapolitihkkāriiguin ja earā deatalaš ovttasbargiiguin, ja sāgastalaimet visot dearvvašvuodabálvalusaid boahhteāiggi, ovttas-

barggu, vuoruhemiid ja vuordāmušaid - vuorrasiidfuolahusa, psyhkalaš dearvvašvuodadivššu ja pasieantadorvvolašvuoda.

Arendalvahku lea okta politihka, dearvvašvuodasuorggi ja servodatdigaštallama dehāleamos deaivvadanbāikkiin jagis. Go juogadetnet iežamet vásáhusaid doppe, de mii addit mearrideaddjiide máhtu dan birra maid pasieanttat, geavaheaddjit ja oapmahaččat vāsīhit. Leat doppe nanne sihke odā ja āsahuvvon fierpmādagaid, ja addā midjiide vejolašvuodaid ovttasbargat eanebuiguin proseassain mat vāikkuhit dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid boahhte āigāi.

Almmolaččat nammaduvvon lāvdegottit

2025:s bovdejuvui pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji searvat guovtti odā rádđehusa nammadan lāvdegoddāi mat galget addit deatalaš lāidestusaid boahhte āiggi dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid ovdānahttimii: Dearvvašvuodaodastuslāvdegoddi (referānsajoavku) ja Pasieanta- ja geavaheaddjivuoigatvuodālāga lāvdegoddi (referānsajoavku). Dat ahte mii leat ovdastuvvon dāin lāvdegottiin čājeha ahte min máhtu ja perspektiivvaid atnet relevāntan ja dārbbašlaš go natiōnāla eisevālddit hābmejit politihka. Oassálastin addā midjiide duohta vejolašvuoda loktet pasieanttaid, geavaheaddjiid ja oapmahaččaid vásáhusaid guovddāža gasku gos dahket mearrā-

dusaid mat vāikkuhit sin ārgabeaivāi.

Suohkanjoavku. joavku Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis lei 2025:s āigumuš nannet barggu suohkaniid ektui. Dāppe fállujuvvojit eanas dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid ālbmogii, maiddāi guhkes āiggi bálvalusat, muhto mii oāžžut liikkā eanemus jearaldagaid jagis diliid birra mat gusket spesialistadearvvašvuodabálvalusaide. Āsahuvvui sierra suohkanjoavku mii čuovvolan vārās barggu, masa earret earā gulai bāikkālaš oinnolašvuoda nannen.

Okta dain doaibmabijuin maid suohkanjoavku ālggahii lei lei vāldit oktavuoda buot Norgga suohkaniiguin āvžžuhit bidjat dieduid min birra iežaset neahttasiidduide. Dalle go mii ālggiimet, de ledje dušše sullii 40% Norgga suohkaniin diedut Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji birra sin neahttasiidduin. Jahkemolsumis lei dat badjānan 73%:i.

Min bāikkālaš kantuvrrat leat maiddāi bidjan ollu āiggi mātckkoštit birra ja galledit iežaset gielddaid. Mis leat leamaš čeahkkimat gieldda jodiheddjiiguin, ja sāhkavuorut oapmahašjoavkkuin, pensionisajoavkkuin ja iešguđet pasieantaorganisašuvnnain. Lassānan oinnolašvuoha, ja maiddāi eanet oktavuodat ja fierpmādagat gaskal min ja suohkaniid, sáhttet āiggi vuollāi mielddisbuktit ahte eanet olbmot dihtet Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji birra nu ahte vāldet oktavuoda jus šaddā dārbu.

Pasieanta- ja geavaheddjii-dáittardeaddji medias

2025 lei dakkár jahki mas Pasieanta- ja geavaheddjii-dáittardeaddji lei oidnosis mediain, sihke báikkálaččat ja riikkadásis. Mii leat oidnosis daningo ieža váldit oktavuoda doaimmahusai- guin, ja journalistat miehtá riikkago minguin dávjá váldet oktavuoda . Gulahallan mediain vuoruhuvvo danne go dat sáhtta čalmmustahttit pasieanttaid, geavaheddjiid ja oapmahaččaid vásáhusaid ja dárbbuid go dearvvašvuodabálvalus ii doaimma nu movt galggašii. Mediaid bokte mii oaidnit mii ahte dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa hástalusat šaddet dovddusin, váldojuvvojit duodalažžan. Eanet olbmot ohppet maiddá masa sis lea vuoigatvuohta, ja fágaolbmot ja mearrideaddjit fuomášit váilevaš bálvalusaid váikkuhusaid. Muhtumin lea mediafuomášupmi dat mii duodaid dagaha rievdadusaid.

Pasieanta- ja geavaheddjii-dáittardeaddji lea fásta artihkaččalli mángga báikkálaš aviissas, ja lea fásta guossin Frokostradio studios NRK:s juohke nuppi vahku. Dasa lassin čállit mii jámma kronihkaid, lohkičállošiid ja vuovdit áigeguovdilis oddasiid báikkálaččat ja riikkaviidosáččat.

Mii barggaimet 2025:s systemáhtalaččat oazžut mediačalmmustahttima golmma vuoruhansuorggis, sihke báikkálaččat ja nátionálalaččat. Dat guoskkai fáttáide mat gusket áigemeari rihkkumiidda ja vuordináiggiide, statisti-

hkii jagi 2024 jahkediedáhusa sisdollui, ja dilálašvuodaide suohkaniid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain - erenoamážit čadnon vuorasiidfuolahussii.

Min vásáhusat olles jagi čájehit ahte dat ulbmillaš ángiruššan lea addán bohtosiid, ja mii oaivildit oinnolašvuoh- ta mediain lea mángga oktavuodas váikkuhan dasa ahte áššiiguin dahkkojuvvo juoga. Buot dán rájes ahte ovttaskas pasieanttat ankke ožžot veahki maid álggos ledje biehttan ja ovttaskas pasieanttaid čuovvolit jodáneappot - gitta bálvalusbáikkiid rádjái mat rievdadit rutiinnaid, ja dearvvašvuodajodáheaddjit ja politihkkárat geat čuovvolit surggiid gos ii doaimma.

Pobo 2.0

I det 2025 gjekk over til eit nytt år, avslutta vi også det digitale utviklingsprogrammet vårt, Pobo 2.0. Det har vore ei omfattande og viktig satsing for oss sidan 2023, og gjennom året har vi rulla ut fleire konkrete initiativ på bakgrunn av prosjekta i programmet:

Vuogádatáššebargu johtui biddjon vuogádahkan

Go olbmot váldet minguin oktavuoda, de dat sáhtta miellidiskáid rievdadusaid mat veahkehit oallugiid. Muhtumin dahká dušše okta oktavuodaváldin stuorra erohusa. 2025:s váldigodiimet atnui oktasaš njuolggadusa vuogádatáššiide. Dát leat dávjá áššit mat čuožžilit eanjkildáhpáhusain, muhto mat čujuhit stuorát hástalusaid bálvalusain.

Mii oaidnit dávjá ahte eanjkiláššit leat oassin minstaris mii dadjá juoidá dehálačča dan birra maid berre buoridit. Go mii geavahit dán máhtu go ságastallat vuogádagain, de mii sáhttit váikkuhit pasieanttaid, geavaheddjiid ja oapmahaččaid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid kvalitehtii mángga dásis. Vuogádatášši njuolggadus lea okta mángga ovdamearkkain min siskkáldas bargovuogis, mii almmustahtta stuorát gova, man birra lea deatalaš hupmat.

Ovdamearkka dihte gos minguin váldojuvvo oktavuoda daningo muhtumii lea biehttaluvvon buhcciidruoktosadji almmá čilgehusa dahje dieđuid haga movt sáhtta váidit. De mii guorahallat sáhttet go leat eanet olbmot geat vásihit dan seamma. Mii váldit oktavuoda suohkaniin, ja ávžžuhit sin čorget áššiid ja bidjat johtui rutiinnaid njuolggadusaid mielde. Nubbi ovdamearka lea go buhcciidruovttus ledje nu garra galledannjuolggadusat ahte ássit ja oapmahaččat ledje headástuvvan go eai beassan oaidnit guhtet guoimmiset go lei dárbu. Mii iskkaimet njuolggadusaid, main daddjojuvvo ahte dus lea vuoigatvuohta vuostáiváldit galledeaddjiid goas háliidat. Ášši dagahii ahte fásta galledanáiggiid válde eret buot buhcciidruovttuin suohkanis, bargit ožžo njuolggadusoahpu, ja buot suohkana buhcciidruovttuid neahttasiiddut ođas- mahttojuvvojedje rievttis dieđiguin.

Go juoga lea hástaleaddji pasieanttaid ja geavaheddjiide muhtun suohkanis dahje buohcceviesus, de lea dat dávjá

mearka das ahte mángga sajis sáhtta leat seamma váttisvuohta. Go oazžut ollislaš gova ja bargat ovttá láhkái vuogádatáššiiguin, de mii álkibut oaidnit mii dáhpáhuvá miehtá riikka. Dat álkidahtta oahppama guhtet guoimmisteamet ja ođdasit geavahit lahkonanvuogi. mii lea dagahan rievdadusaid eará sajiin.

Iešmáksu loahppa nuoraide gaskal 16 ja 18 jagi

Gaskal 16 ja 18 jahkasaš nuoraid iežasoassi heaittihuvvo 2025:s mearridii ráđdehus loahpalaččat ahte gaskal 18 ja 18 jahkasaš nuoraid dearvvašvuoda- bálvalusaid iežasoasit galget heaittihuvvot 1.8.2026 rájes. Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji lea mángga jagi čujuhan dasa ahte iežasoasit hehtejit nuoraid ohcamis dearvvašvuodaveahki. Mii leat muitalan nuoraid birra geat eai mana fástadoaktára lusa go devdet 16 jagi, daningo fertejit jearrat váhnemiin ruđa - seammás go sis lea vuoigatvuohta mearridit iežaset dearvvašvuoda ieža. Mii leat maid dadjan ahte iežasoassi dagaha ahte muhtun nuorat eai duostta ohcat veahki áigge munis, erenoamážit go leat psykalaš dahje hearckes dearvvašvuodaváttut.

Gjennom samarbeid med andre aktører, direkte dialog med politikarar, høyringar, årsmeldingar, medieopp- slag, og på nasjonale arenaer, har vi vist kva dette betyr i praksis. Det langsiktige arbeidet vårt har vore med på å flytte politiske avgjerder i ei retning som gjev ungdom tryggare tilgang til helsehjelp, meir likeverd og mindre økonomisk sårbarheit.

Gelbbolašvuodaportála

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar- deaddji ásahii 2025:s siskkáldas gelb- bolašvuodaportála. Dáppe gávdnet buot bargit oahpponeavvuid, dieduid kurssaid ja gelbbolašvuodavejo- lašvuodaid birra, fágasemináraid ja báikkálaš “diehtobánkku”.

Mii leat ráhkadan sierra prógrámma odđa bargiide, ja sierra beaivvi gos buot odđa bargit deaivvadit, oahpásmuvet ja ožžot dieduid iežaset organisašuvnna ja siskkáldas vejolašvuodaid birra.

Pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddji.no

2025 loahpas álmuhuvvui áibbas odđa pasientogbrukerombudet.no, ođasmahttojuvvon digitála vuosttašce- ahkkefálaldat sidjiide geat dárbbasit rávvagiid ja bagadusa mis. Mii leat ráhkadan neahttabáikki mii álkidahtta vel eambbo gávdnat mat vuoi- gatvuodat dus leat ja movt bargat vii- dáseappot go juoga ii doaimma nugo galgá dearvvašvuodasuorggis.

Neahttasiidu lea huksejuvvon nu ahte gávdná čielga ja áddehahti dieduid jođánit – almmá ahte don dárbbasat

ringet dahje čállit midjiide oazžut rávvagiid ja bagadallama. Struktuvra mielddisbuktá ahte geavaheaddjit ožžot buoret doarjaga ieža čoavdit áššiid: Ipmirdit sáhttago ášši váidit, ja maid galggat bargat lánkkid mielde. Go máhtta eanet dagaha ahte eanebut sáhttet mannat ovddas guvlui go leat giddanan dasa mii dávjá lea váttis dilli deaivvadeami oktavuodas eahpečielga ja váttis dearvvašvuoda- ja fuolahus- surggiin.

Odđa pasientogbrukerombudet.no lea álgu odđa digitála lánvdái mii maiddái lea áibbas odđa digitála bargoneavvu Pasieanta- ja geavaheaddjiáittar- deaddji bargiide go addet rávvagiid ja bagadallama sidjiide geat váldet oktavuoda. Neahttasiidu álkidahtta midjiide identifiseret geat dárbbasit oktagaslaččat heivehuvvon veahki mis, dávjá eambbo váttis áššiin.

Pasieanta váldá oktavuoda ovttain min ráddeaddiin oazžun dihte rávvagiid váttis áššis. Ovdal go ringii, de lei son gávdnan dieduid iežas vuoigatvuodaid birra pasientogbrukerombudet.no siiddus, govven šearpma ja čájehan dan iežas fástadoaktárii, gii ii lean ovttamielalaš ja dagai váttisin ovdánit ovttasbargguin. Fástadoavttir ii dovdan njuolggadusaid, muhto mañnel go oinnii neahttasiiddu dieduid, de soabaiga mii galgá dáhpáhuvat viidáseappot.

Mii addit dutnje nuvttá ráđiid ja dieđuid
vuoigatvuođaidat birra dearvvašvuođa- ja
fuolahusbálvalusas, ja sáhttit veahkehit du
gávnnahit leago dearvvašvuođaveahkki
doarvái buorre.

40 50 16 00

www.pasientogbrukerombudet.no